

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU UN PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE
PSIHOLOĢIJAS NODAĻA

**ATTIEKSMES PRET PORNOGRĀFIJU UN PORNOGRĀFIJAS
PATĒRIŅA SAISTĪBA AR UZTVERTO VIENAUDŽU NORMATĪVO
SPIEDIENU UN VECĀKU PĀRRAUDZĪBU JAUNIEŠIEM VECUMĀ NO
16 LĪDZ 19 GADIEM**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Arta Ilva Zimņicka**

Studenta apliecības Nr.: az20106

Darba vadītājs: Ieva Stokenberga Dr.psych., asoc. prof.

RĪGA 2025

ANOTĀCIJA

Pētījuma mērķis bija noskaidrot kādas saistības pastāv starp pornogrāfijas patēriņu un attieksmi pret pornogrāfiju, uztverto vienaudžu spiedienu un vecāku pārraudzību, kā arī pārbaudīt cik lielā mērā vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība prognozē pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju un pornogrāfijas patēriņu. Pētījumā piedalījās 103 jaunieši, no tiem 54 % sievietes un 46 % vīrieši, vecumā no 16 līdz 19 gadiem ($M = 16,99$; $SD = 1,05$). Pētījumā tika izmantotas 3 aptaujas: Attieksmes pret pornogrāfiju skala, Vienaudžu spiediena skolas aptauja-pārskatītā versija un Vecāku pārraudzības aptauja. Iegūtie rezultāti neuzrādīja statistiski nozīmīgas saistības starp pornogrāfijas patēriņu un uztverto vienaudžu spiedienu, attieksmi pret pornogrāfiju vai vecāku pārraudzību. Dzimums izrādījās nozīmīgākais pornogrāfijas patēriņa prognozētājs, kas ir saskanīgi ar zinātnisko literatūru. Kopumā iekļautie faktori izskaidro minimālu daļu no pornogrāfijas patēriņa variācijas, norādot uz citu, neanalizētu faktoru ietekmi.

Atslēgas vārdi: attieksme pret pornogrāfiju, pornogrāfijas patēriņš, uztvertais vienaudžu spiediens, vecāku pārraudzība

ABSTRACT

The aim of the study was to examine the associations between pornography consumption and attitudes toward pornography, perceived peer pressure, and parental monitoring, as well as to assess the extent to which peer pressure and parental monitoring predict adolescents' attitudes toward pornography and their pornography consumption. The study involved 103 adolescents, of whom 54% were female and 46% male, aged between 16 and 19 years ($M = 16.99$; $SD = 1.05$). Three questionnaires were used: the Attitudes Toward Pornography Scale, the Revised Peer Pressure Questionnaire, and the Parental Monitoring Questionnaire. The results showed no statistically significant associations between pornography consumption and perceived peer pressure, attitudes toward pornography, or parental monitoring. Gender emerged as the strongest predictor of pornography consumption, which is consistent with findings in the scientific literature. Overall, the included variables explained only a minimal proportion of the variance in pornography consumption, indicating the influence of other, unexamined factors.

Keywords: attitudes toward pornography, pornography consumption, perceived peer pressure, parental monitoring

SATURS

Anotācija.....	2
Abstract.....	3
Pusaudžu saskarsme ar pornogrāfiju	6
Pornogrāfijas lietošanas ietekme uz jauniešu uzvedību	7
Attieksmes un pornogrāfija	10
Jauniešu attieksme pret pornogrāfiju	11
Uztvertais vienaudžu spiediens un normas.....	13
Uztvertais vienaudžu spiediens pornogrāfijas kontekstā	15
Jauniešu spēja pretoties vienaudžu spiedienam	17
Vecāku pārraudzība	20
Vecāku pārraudzība attieksmes pret pornogrāfiju un tās lietošanas kontekstā	22
Attieksmes pret pornogrāfiju un pornogrāfijas patēriņa saistības ar vienaudžu spiedienu un vecāku pārraudzību.....	24
Metode	27
Pētījuma dalībnieki.....	27
Pētījuma instrumentārijs.....	27
Pētījuma procedūra.....	28
Rezultāti.....	30
Diskusija	36
Secinājumi	42
Pateicības	45
Izmantotā literatūra un avoti.....	46
Pielikumi.....	57
1. pielikums: Tabula ar pornogrāfijas patēriņa aprakstošiem statistikas rādītājiem pēc dzimuma	58

Pusaudžu vecumposms ir īpaši jutīgs un ietekmējams vecums. To var pamatot ar rezultātiem par nepilnīgi attīstīto prefrontālo garozu un kritiskās domāšanas trūkumu (Brown & Wisco, 2019; Owens et al., 2012), kā arī šajā vecumā, norit seksuālā socializācija (Blum et al., 2017), kad pusaudži apgūst sabiedrībā pieņemtās normas, uzskatus un attieksmes pret seksualitāti (American Psychological Association, 2023). Tas ir periods, kad jaunieši kļūst seksuāli zinātkāri, un tādi sociālie faktori, kas saistīti ar vecākiem un vienaudžiem, kā arī seksuālie mediji, var ievērojami ietekmēt seksuālo attīstību, veicinot seksuālās socializācijas procesu un nosakot attieksmes (Kar et al., 2015; Vandenbosch & Eggermont, 2013).

Daudzveidīgs seksuālais medijs kā pornogrāfija, mūsdienu tehnoloģiju attīstības un plašās interneta lietošanas kontekstā, ir kļuvis par vērienīgu 21. gadsimta tendenci (Yu et al., 2021), visbiežāk skarot bērnus un pusaudžus (Peter & Valkenburg, 2016) un nereti uztverot tās skatīšanos kā normālu pusaudžu seksuālās attīstības sastāvdaļu (Yu et al., 2021). Vienlaikus jāuzsver, ka nepilngadīgo piekļuve pornogrāfiskam saturam un tā demonstrēšana vai nodošana citam nepilngadīgajam ir likumpārkāpums (Latvijas Vēstnesis, 2019).

Šo parādību pastiprina globālā "pornifikācijas" kultūra (Ashton et al., 2019), ko raksturo tādi interneta pornogrāfijas aspekti kā anonimitāte, pieejamība un lielākoties bezmaksas piekļuve, kas pazīstami kā "Triādes-A" faktori (Cooper, 1998). Šie faktori padara to par pievilcīgu seksuālās informācijas iegūšanas avotu (Wright, 2014).

Amerikas Savienotajās Valstīs veikti pētījumi pusaudžu vecumgrupā no 13 līdz 18 gadiem atklāj, ka 77% zēnu un 33% meiteņu retrospektīvi ziņo par seksuāla rakstura materiālu skatīšanos (Hardy et al., 2019). Līdzīga tendence vērojama arī Horvātijā, kur seksuāla rakstura materiālu izmanto 90% zēnu un 43% meiteņu vecumā no 15 līdz 18 gadiem (Milas et al., 2020). Līdzīgi rādītāji šajā vecumgrupā atklāti arī Beļģijā (Maes et al., 2019). Retrospektīvi dati no Latvijas pieaugušo izlases liecina, ka 26 % respondentu pirmo reizi pornogrāfiju redzēja vecumā no 7 līdz 10 gadiem, bet 42 % — vecumā no 11 līdz 15 gadiem. Turklāt 35 % gadījumu saskarsme ar šādu saturu notika situācijā, kurā to demonstrēja vai nosūtīja cits nepilngadīgais (SKDS & Centrs Dardedze, 2022).

Tādējādi pusaudžu gadi ir nozīmīgs attīstības posms, kurā veidojas gan uzvedības, gan attieksmju modeļi, ko ietekmē individuāli un sociāli faktori – tostarp vienaudži un vecāki. Pornogrāfijas plašā pieejamība, vienaudžu normatīvais spiediens un vecāku pārraudzība veido sarežģītu sociālo vidi, kurā formējas pusaudžu seksualitātes izpratne. Tāpēc būtiski ir izprast, kā šie faktori prognozē pusaudžu attieksmi un uzvedību saistībā ar pornogrāfiju.

PUSAUDŽU SASKARSME AR PORNOGRĀFIJU

Globāli ir atzīts, ka pusaudžu vecums ir nozīmīgs attīstības posms, kura laikā notiek būtiskas bioloģiskas un psiholoģiskas pārmaiņas. Viena no šīm pārmaiņām ir seksualitātes attīstība, kas ir svarīga biopsihosociālās attīstības sastāvdaļa un šajā periodā iegūst pieaugušajiem raksturīgas iezīmes (Kar u.c., 2015).

Plaši zināms, ka, neskatoties uz likumā noteiktajiem vecuma ierobežojumiem, pusaudži ar interneta starpniecību var viegli piekļūt pornogrāfiskam saturam. To apliecina iepriekš un turpmāk darba ietvaros apskatīti pētījumi, kas analizē pusaudžu pieredzi ar pornogrāfiju. Tomēr vispirms ir būtiski noskaidrot, kas tiek uzskatīts par pornogrāfiju un kāda veida saturs visbiežāk ir pusaudžiem pieejams.

Šī darba ietvaros, sekojot citiem pētījumiem (Peter & Valkenburg, 2016), ar pornogrāfiju tiek saprasta profesionāli vai lietotāju radīti attēli un video, kuru mērķis ir seksuāli uzbudināt skatītāju, un kuri pārsvarā atbilst tā dēvētajai pamatstraumes (mainstream) pornogrāfijai. Šāda veida saturs, ievērojot pusaudžu attīstības īpatnības, var izraisīt psiholoģisku diskomfortu un atstāt negatīvu ietekmi (Brown & Wisco, 2019; Wright & Štulhofer, 2019). Tas uzsver nepieciešamību pētīt tos faktorus, kas var mazināt vai palielināt pusaudžu pornogrāfijas patēriņu.

Uzlūkojot pornogrāfiju kā daļu no plašāka seksuālo mediju spektra, šajā darbā tiek ņemts vērā Valkenburgas un Pītera (Valkenburg & Peter, 2013) izstrādātais Atšķirīgas uzņēmības pret mediju ietekmi modelis (The Differential Susceptibility to Media Effects Model). Saskaņā ar to uzņēmība pret mediju ietekmi iedalāma trīs līmeņos: dispozicionālā uzņēmība, ko nosaka tādi faktori kā dzimums, personības iezīmes un attieksmes; attīstības uzņēmība, kas saistīta ar pusaudžu vecumposmam raksturīgo paaugstināto jūtīgumu un ievainojamību; un sociālā uzņēmība, ko veido, piemēram, ģimenes un vienaudžu attiecības, kā arī normas un vērtības, kas raksturīgas konkrētai kultūrai.

Līdz ar to, lai gan šajā darbā netiek tieši pētīts uzņēmības konstrukts, tiks aplūkoti faktori, kas atbilst iepriekšminētajiem uzņēmības līmeņiem, kā attieksme pret pornogrāfiju, uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība, pieņemot, ka tie var ietekmēt un spēt prognozēt jauniešu pornogrāfijas kā medija patēriņu.

Lai turpmāk varētu spriest par šo faktoru potenciālo ietekmi uz pornogrāfijas lietošanas paradumiem, ir svarīgi apskatīt pornogrāfijas patēriņa izplatību jauniešu vidū.

Pornogrāfijas izplatība un paradumi jauniešu vidū

Pētījumi liecina, ka liels skaits pusaudžu ir saskārušies ar pornogrāfiju, kas apliecina tās nozīmīgo lomu mūsdienu mediju vidē. Piemēram, jaunieši, precīzāk 59% zēnu un 39% meiteņu, pētījumā ar vidējo vecumu 16 gadi atzīst, ka ir skatījušies pornogrāfiju un guvuši no tās zināšanas dažādos žanros un seksuālās tēmās (Wright et al., 2022). Citā pētījumā 41% meiteņu un 78% zēnu pirms dažiem gadiem ziņojuši, ka ir skatījušies pornogrāfiju (Maheux u.c., 2021). Nīderlandē 46,2% pusaudžu vecumā no 13 līdz 17 gadiem nesen bija saskārušies ar pornogrāfiju (Vandenbosch & van Oosten, 2017), bet ASV – vairāk nekā puse pusaudžu vecumā no 12 līdz 15 gadiem mērķtiecīgi meklēja šādu saturu (Alexandraki u.c., 2018).

Bieži tiek secināts, ka pornogrāfijas lietošana ir atkarīga no vecuma, tai esot izplatītākai vecākās pusaudžu grupās (Yu et al., 2021). Turklāt Raita un kolēģa (Wright & Štulhofer, 2019) pētījumā tika atklāts, ka pusaudžu pornogrāfijas patēriņš ar laiku pieaug, taču ne *tik* strauji kā postulē vairākums pētījumu. Papildus, longitudinālā pētījumā tika parādīts, ka gandrīz puse zēnu, kuri 13 gadu vecumā skatījās pornogrāfiju reti, divu gadu laikā sāka to patērēt regulāri – vienu vai divas reizes nedēļā (Pirrone u.c., 2021).

Pēc Pītera un Valkenburgas (Peter & Valkenburg, 2016) apkopojuma, pusaudža profils, kurš biežāk patērē pornogrāfiju, ietver zēnu, norādot uz dzimumatšķirībām, kurš atrodas vēlīnā pubertātes posmā, ir orientēts uz jaunu pieredžu meklēšanu un kam ir vājākas vai problemātiskas attiecības ar ģimeni. Tas liek domāt, ka šāda dinamika var norādīt uz trūkstošu vai nepietiekamu vecāku iesaisti un līdz ar to zemāku pārraudzību, ietekmējot jauniešu tieksmi patērēt pornogrāfiju.

Apsverot pētījumos konstatēto un jauniešu piekļuves pornogrāfijai problemātiku, šis darbs koncentrēsies uz vēlīnā pusaudžu vecumposma grupu (16–19 gadi), kas parasti atbilst vidusskolēnu vecumam. Lai arī 18 un 19 gadus veci jaunieši tiesiski drīkst skatīties pornogrāfiju, pētījumos bieži tiek uzsvērts, ka šajā vecumā jaunieši joprojām ir uzņēmīgi pret seksuālo mediju ietekmi, jo viņu uzvedību turpina ietekmēt dažādi faktori, piemēram, attiecības ar ģimeni un vienaudžiem (Blakemore & Mills, 2014; Wright & Štulhofer, 2019). Turklāt, dažādi faktori var veicināt lielāku pievēršanos šāda veida saturam, kas, esot tiesiski pieejams, tāpat var radīt psiholoģiskus un uzvedības riskus (Brown & Wisco, 2019). Līdz ar to ir būtiski pievērst uzmanību pornogrāfijas iespējamai ietekmei uz jauniešiem.

Pornogrāfijas lietošanas ietekme uz jauniešu uzvedību

Vairums pētījumu liecina, ka pornogrāfija ietekmē pusaudžu seksuālo uzvedību, attieksmes, attiecību kvalitāti un kopējo labklājību (Pirrone et al., 2021), rada risku

kiberpornogrāfijas atkarībai, negatīvu modeļu internalizācijai, kā arī veido viņu identitāti un socializāciju (Döring, 2009). Tā ir saistīta ar paātrinātu seksuālo aktivitāšu uzsākšanu (Pirrone et al., 2021), riskantu seksuālo uzvedību, seksuālu piespiešanu, zemāku izpratni par piekrišanu (consent) (Massey et al., 2020) un palielinātu neplānotu grūtniecību, seksuāli transmisīvo slimību un gadījuma seksa risku (Coyne et al., 2019). Mērena un bieža pornogrāfijas lietošana palielina varbūtību neizsargāties seksa laikā un augstāku seksuālo partneru skaitu (Mubasshera, 2024). Lai gan pusaudži apzinās šos riskus, viņi bieži uzskata pornogrāfiju par noderīgu izglītošanās avotu, stratēģiju stresa mazināšanai (Grubbs et al., 2019) un emociju regulācijai (Burtāverde et al., 2021), iezīmējot tās potenciāli pozitīvo ietekmi.

Pornogrāfijas patēriņš var būt būtisks faktors, kas ietekmē pusaudžu seksuālās attīstības trajektorijas un potenciāli saistās ar seksuāli kaitējošu uzvedību. Pamatojoties uz Haketa un kolēģu (Hackett et al., 2019) izstrādāto seksuāli kaitējošas uzvedības ietvaru (Harmful Sexual Behaviour Framework), digitālajā laikmetā pieaugošā un agrīnā piekļuve pornogrāfiskam saturam, īpaši vardarbīgā vai dominējošā izpildījumā, var izkropļot izpratni par seksualitāti, savstarpēju piekrišanu un attiecībām. Autori norāda, ka daudzi jaunieši, kuri demonstrējuši seksuāli kaitējošu uzvedību, iepriekš bija regulāri pakļauti šāda veida saturam. Tā rezultātā pornogrāfija tiek aplūkota ne tikai kā individuāls riska faktors, bet arī kā sociāla ietekme, kas var strukturēt vienaudžu grupu normas, vērtības un priekšstatus par seksuālo uzvedību. Šī iemesla dēļ preventīvajās stratēģijās ir būtiski ņemt vērā ne vien piekļuvi pornogrāfijai, bet arī tās nozīmi sociālajā vidē, kurā pusaudzis veido attieksmes un uzvedības modeļus.

Raits un Štulhofers (Wright & Štulhofer, 2019) akcentē, ka attieksmes un uzvedības līmenī saistībā ar pornogrāfijas patēriņu, jāņem vērā pirmās saskarsmes ar pornogrāfiju vecums, kas ir pamatoti, jo pusaudžiem ar vēlāku ekspozīciju pornogrāfijai ir lielāka iespēja vēlāk uzsākt seksuālas aktivitātes (Matković et al., 2018). Pastāv empīriski pierādījumi, ka, kontrolējot riska pieņemšanas tendenci, pusaudžiem, kuri atzina agru un regulāru pornogrāfijas izmantošanu, bija tendence uzsākt seksuālu aktivitāti agrāk un norādīja, ka viņiem bijuši gandrīz divreiz vairāk seksuālo partneru salīdzinājumā ar vienaudžiem, kuriem bija zemāks pornogrāfijas patēriņš (Rasmussen & Bierman, 2018). Agrīns kontakts ar pornogrāfiju tiek saistīts ar biežāku seksuāla rakstura materiālu lietošanu (Wright & Štulhofer, 2019).

Sistemātiskais pētījumu pārskats par seksuāli kaitējošas uzvedības (harmful sexual behaviour) primārās profilakses stratēģijām (Russell et al., 2025) uzsver, ka pornogrāfijas

lietošana jauniešu vidū ir viens no trim galvenajiem riska faktoriem, kas jāņem vērā preventīvajās intervencēs, līdzās nepietiekamai seksuālajai izglītībai un personīgās viktimizācijas pieredzei. Pārskatā norādīts, ka vairāki jaunieši, kuri izrādījuši seksuāli kaitējošu uzvedību, iepriekš bija regulāri lietojuši pornogrāfiju, bieži vien ar vardarbīgu vai dominējošu saturu. Turklāt autori uzsver, ka digitālajā laikmetā pornogrāfijas ietekme sniedzas ārpus tiešsaistes platformām, veidojot arī normas un priekšstatus par seksualitāti ikdienas sociālajā mijiedarbībā. Tādējādi tiek atzīta nepieciešamība attīstīt profilakses pasākumus, kas ņem vērā ne tikai piekļuvi pornogrāfijai, bet arī sociālos ietekmes faktorus, piemēram, vienaudžu grupu normas un vecāku iesaisti.

Līdzīgi uzsver arī Patona un Bromfilda (Paton & Bromfield, 2022), kuras aplūko pornogrāfijas lomu daudzdimensionālā seksuāli kaitējošas uzvedības spektrā, akcentējot, ka šo fenomenu nav iespējams vērtēt izolēti. Tā ietekme cieši savijas ar pusaudžu sociālo vidi, attīstības posma raksturīgajām iezīmēm, attiecību pieredzi un izglītības trūkumu. Šajā skatījumā pornogrāfija nav tikai individuāla izvēle vai riska faktors, bet arī daļa no sociāli strukturētām normām un mijiedarbības procesiem vienaudžu grupās. Līdz ar šādu pieeju tiek izcelta nepieciešamība izprast pornogrāfijas lietošanu integrēti, sasaistot individuālos, sociālos un attīstības faktorus.

Ņemot vērā pornogrāfijas plašo pieejamību un faktisko neizbēgamību mūsdienu digitālajā laikmetā, īpaši jaunākajās paaudzēs, ir būtiski pievērsties jautājumam par to, kādi faktori ietekmē un prognozē šo pieredzi un tās nozīmi pusaudžu dzīvē. Tā kā pornogrāfija nav tikai individuālas lietošanas saturs, bet arī sociāls vēstījums un uzvedības regulators, īpaša uzmanība jāvelta tam, kā pusaudži to uztver, kādas attieksmes viņi veido un kā šīs attieksmes saistās ar viņu uzvedību. Iepriekš izklāstītās atziņas iezīmē nepieciešamību turpmākajā nodaļā pievērst uzmanību jauniešu attieksmēm pret pornogrāfiju un šo attieksmju saistībai ar uzvedību.

ATTIEKSMES UN PORNOGRĀFIJA

Pētniecība saistībā ar attieksmēm pornogrāfijas kontekstā galvenokārt koncentrējas uz divu veidu attieksmju izpēti: atļaujošas jeb permisīvas seksuālās attieksmes un dzimumu stereotipiskām seksuālām attieksmēm. Pornogrāfijas patēriņš tiek saistīts ar liberālākām seksuālajām attieksmēm un bieži veicina izteiktākus dzimumlomu stereotipus seksuālos uzskatos (Peter & Valkenburg, 2016), kā arī tiek bieži saistīta ar tādām attieksmēm kā regresīvām dzimumlomu attieksmēm un uzskatu, ka sievietes ir uztveramas kā objekti (Wright, 2014).

Pusaudžiem, kam ir saskarsme ar pornogrāfiju, ir lielāka iespēja attīstīt attieksmes un piedalīties uzvedībā, kas ir saskaņā ar plaši izplatītiem vēstījumiem pornogrāfijā, īpaši pamatstraumes pornogrāfijā (Wright, 2014). Pusaudžu pornogrāfijas lietošana ir konsekventi saistīta ar permisīvu seksuālo attieksmi, sevišķi zēniem. Uzskats par pornogrāfijas reālismu, proti, atbilstību realitātei un skatījums, ka pornogrāfija ir lietderīgs informācijas avots, ir mediatori starp pornogrāfijas patēriņu un permisīvo seksuālo attieksmi. Respektīvi, ja cilvēks uzskata, ka pornogrāfija ir reālistiska vai informatīva, tas var veicināt pornogrāfijas skatīšanos un brīvāku skatījumu uz seksu. Iespējams, pornogrāfijas reālisms un uztvere par tās lietderību varētu arī veicināt pozitīvāku attieksmi pret pornogrāfiju.

Turpretim kādā pētījumā no 324 pusaudžiem, kuri ziņoja par palīdzības saņemšanu attiecībā uz seksualitāti saistītiem jautājumiem, visbiežāk atbalstu sniedza vecāki (31,0%) un draugi (21,6%), taču tikai 8,4% pusaudžu norādīja pornogrāfijas noderīgumu (Rothman et al., 2021). Tas izgaismo aspektu, ka pusaudži var nedot priekšroku pornogrāfijai, ja pastāv atbalsts un droša vide pārrunāt sensitīvas tēmas ģimenē un vienaudžu grupā.

Literatūrā tiek apspriesti divi virzieni, kas saistīti ar pornogrāfijas ietekmi uz attieksmēm un uzvedību – liberālā un seksuālo skriptu teorija. Liberālā teorija postulē, ka seksuālās attieksmes ir jaucējfaktors pornogrāfijas patēriņa un seksuālās uzvedības saistībā (Hald et al., 2014). Turpretim seksuālo skriptu teorijā pieļauj, ka attieksmes mediē šo attiecību (Gagnon & Simon, 1973). Saskaņā ar liberālo teoriju (Hald et al., 2014), jau pastāvošas pozitīvas attieksmes pret pornogrāfijā attēloto var palielināt pornogrāfijas patēriņa iespējamību un veicināt līdzīgas uzvedības īstenošanu. Raita (Wright, 2018), viena no seksualitātes jomas vadošo pētnieku, pētījumu rezultāti gluži pretēji liberālai teorijai, norāda, ka seksuālās attieksmes kalpo kā mediators starp pornogrāfijas patēriņu un seksuālo uzvedību,

proti, pornogrāfijas patēriņš veicina attieksmju izveidošanos un aktivizēšanu, kas atbalsta pornogrāfijā attēlotos seksuālos scenārijus un darbības, pēc tam iesaistot tās uzvedībā.

Kaut arī seksuālo skriptu teorija literatūrā dominē, lai skaidrotu saistības starp pornogrāfijas lietošanu, attieksmēm un attiecīgo uzvedību, pastāv rezultāti, kas pauž, ka iespējams, seksuālās attieksmes nav pornogrāfijas patēriņa un seksuālās uzvedības starpnieks, bet gan šo mainīgo cēlonis (Fisher & Barak, 2001; Wright, 2018). Saskaņā ar iepriekš minēto liberālo teoriju (Hald et al., 2014) jau piemītošas pozitīvas attieksmes pret pornogrāfijā attēloto varētu veicināt pornogrāfijas patērēšanas varbūtību un līdzīgas uzvedības īstenošanu.

Papildus zinātnisko rakstu pārskatā Pīters un Valkenburga (Peter & Valkenburg, 2016) izceļ esošo pretrunību pētījumos attiecībā uz pornogrāfijas saistību ar pusaudžu seksuālajām attieksmēm un uzvedību. Konkrēti, pastāv pētījumi, kas nenovēro skaidru saistību, izņemot ar seksuālo agresiju, par to vai un cik lielā mērā pornogrāfija ir saistīta ar pusaudžu attieksmēm un uzvedību. Savukārt citi izskatītie pētījumi atklāj negatīvu saistību starp pusaudžu pornogrāfijas lietošanu un viņu seksuālajām attieksmēm un uzvedību.

Apkopojot esošās atziņas, var secināt, ka, līdz šim zinātniskajā literatūrā nav panākta vienprātība par to, kā un cik lielā mērā attieksme ietekmē pornogrāfijas lietošanu un uzvedību, proti, vai attieksme darbojas kā ietekmes starpnieks vai cēlonis. Tas norāda uz nepieciešamību padziļināti pētīt šo faktoru mijiedarbību, lai iegūtu pilnīgāku priekšstatu par attieksmju lomu pusaudžu mijiedarbībā ar pornogrāfiju. Apsverot pusaudžu attīstības īpatnības, kā lielāku ievainojamību, seksuālo socializāciju un vēl nepilnīgu kritisko domāšanu, ir īpaši nozīmīgi pievērsties tam, ko pusaudži domā par pornogrāfiju, konkrētāk, kādu attieksmi pusaudži pauž pret pornogrāfiju.

Jauniešu attieksme pret pornogrāfiju

Līdzšinējie pētījumi norāda uz būtiskām dzimumatsšķirībām attieksmē pret pornogrāfiju – jaunie vīrieši parasti pauž pozitīvāku attieksmi salīdzinājumā ar sievietēm (Häggström-Nordin et al., 2009; Kumar et al., 2021), un augstāks pornogrāfijas patēriņa līmenis bieži korelē ar pozitīvāku attieksmi pret pornogrāfiju (Noll et al., 2022; Kumar et al., 2021). Individīdiem, kuriem uzrunā un patīk pornogrāfija, ir augstāka tendence to lietot biežāk (Peter & Valkenburg, 2016).

Kādā pārskatā (Paulus et al., 2024) tika konstatēts, ka meitenēm visbiežāk raksturīga negatīvāka attieksme pret pornogrāfiju, kamēr zēnu vidū dominē ambivalents skatījums. Līdzīgu pretrunu sieviešu attieksmē uzrāda arī Matēbo pētījums (Mattebo, 2012) – lai gan

daudzas dalībnieces uzsvēra bažas par sieviešu atainoto pakļautību pornogrāfijā, tās vienlaikus norādīja arī uz zināmu ieguvumu, piemēram, iedvesmas gūšanu. Vīriešu atbildēs savukārt biežāk izskanēja pornogrāfijas uzskatīšana par normu ikdienas vidē, kas norāda uz pozitīvāku attieksmi un augstāku pieņemšanas līmeni.

Šie rezultāti aicina domāt gan par dzimumatšķirībām attieksmes līmenī, gan pornogrāfijas kā izglītojoša un iedvesmojoša materiāla uzlūkošanu, kas varētu veicināt pozitīvu attieksmi pret pornogrāfiju un līdz ar to augstāku patēriņu. Turklāt pozitīva attieksme pret pornogrāfiju var būt saistīta ar plašāku piekrišanu liberālām seksuālajām normām, kas raksturīgas permisīvai attieksmei pret seksualitāti, savukārt negatīvāka attieksme biežāk raksturīga tradicionālākiem un konservatīvākiem uzskatiem.

Pamatojoties uz to, ka pozitīvāka attieksme pret pornogrāfiju mēdz tikt saistīta ar augstāku pornogrāfijas patēriņu, un pastāvot empīriskiem pierādījumiem, ka pornogrāfijas patēriņš var prognozēt gan attieksmi, gan uzvedību, kā arī pretēji (Wright, 2014), ir būtiski aplūkot faktorus, kas ietekmē pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju. Kopumā ir nozīmīgi saprast, kādēļ daļa pusaudžu izrāda pastiprinātāku interesi un patērē vairāk pornogrāfijas, un kā uz to varētu iedarboties, lai mazinātu pornogrāfijas patēriņa negatīvās sekas. Turklāt būtu vērtīgi izprast, vai attieksme, kas radusies citu faktoru iespaidā, proti, šī darba ietvaros tā ir sociālo faktoru kopa (Peter & Valkenburg, 2016), kas iekļauj uztverto vienaudžu spiedienu un vecāku pārraudzību, prognozē pornogrāfijas patēriņu.

Līdzšinējais literatūras izklāsts aktualizē nepieciešamību pievērsties uztvertajam vienaudžu spiedienam, tam esot vienam no būtiskākajiem ietekmes avotiem pusaudžu uzvedības un attieksmju veidošanā (Brechwald & Prinstein, 2011).

UZTVERTAIS VIENAUDŽU SPIEDIENS UN NORMAS

Sociālās normas ir ievērojams faktors cilvēku uzvedības veidošanā. Kā norāda Čaldīni un kolēģi (Cialdini et al., 1990), normas var iedalīt deskriptīvajās normās (priekšstats par to, ko citi dara) un injunktīvajās normās (priekšstats par to, ko citi uzskata par pieņemamu). Lai sekotu injunktīvajām normām, piemēram, šī darba kontekstā pornogrāfijas lietošanai, nav nepieciešams piekrist citu cilvēku viedokļiem, jo indivīdu nereti ietekmē sociālais spiediens.

Sociālais spiediens nozīmē, ka cilvēki sagaida sociālu atlīdzību vai sodu atkarībā no tā, vai viņi ievēro vai neievēro normas, un tas ir viens no galvenajiem mehānismiem, kas veicina cilvēku uzvedību atbilstoši normām (Young, 2015). Pastāv rezultāti, ka normatīvais spiediens, kas ietver gan injunktīvās, gan deskriptīvās normas, ievērojami ietekmē pornogrāfijas patēriņu (Bleakly et al., 2011).

Pusaudžu vecumā vienaudžu ietekme un grupas normatīvais spiediens kļūst sevišķi izteikts. Jaunieši īpaši jūtīgi reaģē uz atalgojuma gaidām un tā saņemšanu situācijās, kurās iesaistītas emocijas vai apkārtējie vienaudži (Somerville, 2013). Tāpēc emocionāli un sociāli stimuli šajā vecumposmā iegūst lielāku nozīmi un būtiski ietekmē viņu lēmumu pieņemšanu, rīcību un emociju regulēšanu (Casey et al., 2010).

Brekvalds un Prinstīns (Brechwald & Prinstein, 2011) apkopo, ka pusaudži bieži pielāgojas vienaudžu uzvedībai veicot tādas darbības, kas nodrošina augstu statusu vienaudžu vidū, atbilst sociālās grupas vērtībām vai vēlamajām normām, saņem ārēju uzvedības pastiprinājumu sociālajā vidē, rada iekšēju apmierinājumu un veicina pozitīvu pašuztveri. Šo procesu ietekmē gan atlasē efekts (draugu izvēle ar līdzīgu uzvedību un attieksmēm), gan socializācijas efekts (uzvedības un attieksmes līdzība, kas pieaug laika gaitā). Vienaudžu ietekme izpaužas ne tikai kā tiešs spiediens, bet arī kā netieša vēlme atbilst grupas normām, lai saglabātu statusu vai pozitīvu pašvērtējumu. Pusaudžu uzvedība un attieksmes bieži sakrīt ar viņu draugu uzvedību un attieksmēm, kas izceļ nozīmību šī faktora apsvēršanā saistībā ar pusaudžiem attieksmju līmenī.

Turpinot Brekvalda un Prinstīna (Brechwald & Prinstein, 2011) zinātnisko izklāstu, pastāv konsekventi pierādījumi, ka jutība pret socializāciju ir normāls psihosociālās nobriešanas un identitātes attīstības aspekts. Vecums ietekmē uzņēmību pret vienaudžu ietekmi – jaunākiem pusaudžiem lielāka nozīme ir inhibīcijas kontrolei, bet vecākiem pusaudžiem aizsargfaktors ir augstāks pašregulācijas līmenis. Tas apliecina, ka attīstības

procesi būtiski ietekmē pusaudžu spēju pretoties vienaudžu spiedienam un vecāku pusaudžu ietekmējamība tādējādi var būt samazināta.

Vienaudžu normu ietekme un vēlme pielāgoties ir cieši saistīta ar plašāku sociālo dinamiku. Metaanalīzē (McCoy et al., 2017) konstatēts, ka pusaudžu attīstības laikā vienaudžu grupām kļūst arvien nozīmīgāka loma, un lielākā daļa riskantas uzvedības šajā vecumposmā notiek vienaudžu klātbūtnē (Crosnoe & McNeely, 2008). Iepriekšējie pētījumi konsekventi parāda, ka vienaudži būtiski ietekmē to, vai pusaudzis izvēlas iesaistīties riskantā uzvedībā vai no tās atturēties (Blakemore & Mills, 2014; Miller, 2009).

Tas skaidrojams ar faktu, ka pusaudža vecums ir sociāli īpaši jutīgs periods, kurā jaunieši kļūst ārkārtīgi vērtīgi pret sociālajiem signāliem savā vidē un ir motivēti pielāgoties grupas cerībām un standartiem. Ja atbilstība grupas uzvedībai tiek uztverta kā priekšnoteikums popularitātei un vienaudžu atzinībai, tad īpaši agrīnā un vidējā pusaudžu vecumā pieaug uzņēmība pret vienaudžu spiedienu (Gavin & Furman, 1989). Šāda dinamika akcentē sociālās pieņemšanas nozīmi kā spēcīgu virzītājspēku pusaudžu lēmumos un uzvedībā.

Lai izprastu, kā veidojas pusaudžu attieksme pret pornogrāfiju un uzvedība saistībā ar tās patēriņu, būtiski apskatīt pieejas, kas skaidro vienaudžu ietekmes mehānismus un to nozīmi riska uzvedības veidošanā. Šīs pieejas ļauj labāk izprast ne tikai sociālo normu un spiediena ietekmi, bet arī to, kā indivīdi internalizē vai pretojas šīm ietekmēm.

Vienaudžu ietekmes skaidrojošās pieejas

Sociālās mācīšanās pieeja kā Problemātiskās uzvedības teorija (Jessor, 2001) uzsver, ka novērojot vienaudžu uzvedību un saņemot pozitīvu pastiprinājumu (piemēram, atzinību, iekļaušanu grupā), pusaudži mēdz atkārtot līdzīgu uzvedību. Līdz ar to, ja grupas ietvaros pornogrāfijas lietošana tiek uzskatīta par izplatītu vai sociāli pieņemamu, pusaudzis var sākt to patērēt, lai atdarinātu citu grupas biedru rīcību. Šāda imitācija ne vien stiprina šādu uzvedību, bet arī nostiprina tās normalizāciju.

Savukārt Plānotās uzvedības teorijas (Ajzen, 2005) skatījumā indivīda uzvedība izriet no iepriekš veidotiem nodomiem, kurus ietekmē trīs komponentes: attieksme pret konkrēto rīcību, uztvertās sociālās normas un paša spēja kontrolēt uzvedību. Ja pusaudzis uzskata, ka pornogrāfijas lietošana ir izplatīta viņa vienaudžu vidē, un šo darbību pavada pozitīvi vērtējumi (piemēram, tiekšanās pēc zināšanām, izklaide), šāda attieksme var veidot pozitīvu nodomu iesaistīties šādā uzvedībā. Uztvertā vienaudžu norma tādējādi kļūst par noteicošu

faktoru, kas virza konkrētu uzvedību, īpaši, ja pusaudzis vēl nav izveidojis stingru personīgo attieksmi vai ja viņam trūkst informācijas par potenciālajiem riskiem.

Visbeidzot, Sociālās rīcības teorija (social action theory) (Barkley, 1997) uzsver sociālā konteksta nozīmi indivīda uzvedības veidošanā. Pusaudzis var piedzīvot spiedienu no vienaudžiem vai plašākas sociālās vides, kas liek iesaistīties noteiktā uzvedībā, lai izvairītos no noraidījuma vai paliktu grupas loceklis. Šādā skatījumā pornogrāfijas lietošana netiek aplūkota tikai kā individuāla izvēle, bet kā konformitātes rīcība, ko nosaka vēlme saglabāt savu statusu grupā. Ja, piemēram, pusaudzis jūt, ka pornogrāfijas skatīšanās un tās apspriešana tiek uztverta kā normāla un pat sagaidāma uzvedība, viņš var iesaistīties šādā uzvedībā, pat ja tas neatbilst viņa personīgajiem uzskatiem vai komforta līmenim.

Līdzšinējie pētījumi pārlicinoši parāda, ka pusaudži piedzīvo vienaudžu normatīvo spiedienu un ir motivēti pielāgoties grupas uzvedības normām (Peter & Valkenburg, 2016; Nieh et al., 2019). Tas var palielināt iespēju, ka viņi sekos draugu uzvedībai arī sensitīvās jomās, tostarp pornogrāfijas lietošanā. Vienaudžu ietekmei šajā vecumposmā var būt būtiska loma ne vien rīcībā, bet arī attieksmju veidošanā. Ņemot vērā empīriskos datus, zēni īpaši bieži sastopas ar spiedienu saistībā ar seksuāliem tematiem, tostarp pornogrāfiju (Vanden Abeele et al., 2014).

Šie skatījumi aicina domāt par uztvertā vienaudžu spiediena pornogrāfijas lietošanas kontekstā nozīmību. Pusaudžu vēlme būt iekļautiem, bailes no izstumšanas un vajadzība pēc grupas apstiprinājuma padara viņus uzņēmīgus pret vienaudžu normām un spiedienu. Turklāt, kā rāda iepriekšējie pētījumi, zēni īpaši bieži piedzīvo šāda veida sociālu spiedienu saistībā ar seksuāliem tematiem, tostarp pornogrāfiju. Tādēļ ir būtiski izzināt, kā uztvertais vienaudžu spiediens ietekmē attieksmi un uzvedību saistībā ar pornogrāfiju. Tas varētu sniegt dziļāku izpratni par riska uzvedības veidošanos un pavērt iespējas potenciālām profilakses un izglītības intervencēm.

Kopumā, ja pusaudži piedzīvo grupas normatīvo spiedienu un vēlas pielāgoties vienaudžu grupas uzvedības normām, pastāv lielāka iespējamība, ka viņi varētu sekot draugu uzvedībai un iesaistīties līdzīgās aktivitātēs. Vienaudžu ietekmei pusaudžu vecumā var būt būtiska loma viņu uzvedības un attieksmju veidošanā, tostarp arī tādos sensitīvos jautājumos kā pornogrāfijas lietošana.

Uztvertais vienaudžu spiediens pornogrāfijas kontekstā

Pētījumi rāda (Nieh et al., 2019), ka biežāka pornogrāfijas lietošana draugu vidū palielina iespēju, ka gan zēni, gan meitenes sāks patērēt šādu saturu agrāk un intensīvāk. Šajā

kontekstā vienaudžu ietekme uzrādās kā izteiktāks rādītājs pusaudžu riskantai uzvedībai nekā vecāku ietekme, norādot uz sociālās vides, vienaudžu nozīmi pusaudžu attīstībā.

Vienaudžu spiediens ir cieši saistīts ar pornogrāfijas patēriņa biežumu (Peter & Valkenburg, 2016). Rezultāti liecina, ka meitenes pornogrāfiju lieto biežāk, ja novēro, ka vienaudžu grupā tā tiek plaši izmantota. Savukārt zēniem liela nozīme ir tam, cik bieži viņu draugi savstarpēji apspriež pornogrāfiju (Weber et al., 2012). Tāpat pusaudži, kuri domā, ka viņu vienaudži ir seksuāli aktīvi, ar lielāku varbūtību paši piekļūst pornogrāfijai (Yu et al., 2021). Pornogrāfijas lietošanas uzvedību papildus ietekmē vienaudžu attieksmes pret dzimumlomām, seksuālās normas un uztvertais vienaudžu apstiprinājums (Alexandraki u.c., 2018; Koletić, 2017).

Pētījumi zinātniskās literatūras apkopojumā (Peter & Valkenburg, 2016) arī norāda uz noteiktiem faktoriem, kas veicina biežāku pornogrāfijas patēriņu, piemēram, jaunāki draugi, sarunas par pornogrāfiju zēnu grupās vai tas, ka meitenes uzskata savus vienaudžus par regulāriem pornogrāfijas lietotājiem. Turklāt pieeja pornogrāfijai caur mobilajām ierīcēm nereti saistās ar vienaudžu spiedienu, vēlmi būt populāram un atbilst vienaudžu uzvedības standartiem.

Tāpat vienaudžu ietekme bija pozitīvi saistīta ar riskantu uzvedību – tas nozīmē, ka vienaudžu klātbūtne vai uztvertās grupas normas var veicināt šādu uzvedību (Siraj et al., 2021). Zēni biežāk uzrādīja augstāku sajūtu meklēšanas un riskantas uzvedības līmeni, savukārt meitenes augstāk novērtēja vienaudžu ietekmes spēku (Siraj et al., 2021).

Īpaši zēniem uztvertais vienaudžu spiediens ir būtisks pornogrāfijas lietošanas kontekstā (Vanden Abeele et al., 2014). Ir svarīgi izprast sociālo kontekstu un vienaudžu dinamiku, analizējot seksuāli orientētu digitālo uzvedību pusaudžu vidū. Šis pētījums papildina izpratni par to, kādēļ ir nepieciešams pētīt vienaudžu spiedienu un spēju tam pretoties arī pornogrāfijas lietošanas kontekstā, jo pusaudžu uzvedību lielā mērā ietekmē viņu vēlme iederēties sociālajā grupā un būt pieņemtiem (Vanden Abeele et al., 2014).

Attīstības psiholoģijā tiek uzsvērts, ka pusaudžu jutība pret sociālajiem stimuliem, tostarp vēlme iegūt vienaudžu atzinību, kulminē vēlīnās bērnības un agrīnās pusaudžu gados (10–13 gadi), vienlaikus pieaugot riska uzvedības izpausmēm (Steinberg, 2008). Tas nozīmē, ka šajā vecumposmā pusaudži ir īpaši uzņēmīgi pret vienaudžu uzvedības modeļiem un sociālajām normām, tostarp arī pornogrāfijas lietošanas kontekstā.

Vadoties pēc tā, ka pornogrāfijas lietošana bieži korelē ar permisīvām seksuālajām attieksmēm, un ka vienaudžu spiediens pastiprina šo saistību (Peter & Valkenburg, 2016), var domāt, ka vienaudžu spiediens ir ne tikai uzvedību, bet arī attieksmju veidojošs faktors. Tādējādi uztvertais vienaudžu spiediens var kalpot kā būtisks pornogrāfijas patēriņa un attieksmes pret to prognozētājs, īpaši, ja tas tiek uzskatīts par normu vienaudžu grupā.

Tomēr ne visi jaunieši vienādi reaģē uz vienaudžu ietekmi un spiedienu. Kā uzsver Vidmana un kolēģu (Widman et al., 2016) pētījums, pastāv būtiskas individuālās atšķirības uzņēmībā pret vienaudžu spiedienu. Dzimums un bioloģiskā attīstība, piemēram, vēlīna pubertāte, ir faktori, kas ietekmē jauniešu jutīgumu pret vienaudžu spiedienu. Šie rezultāti saskan ar seksuālo skriptu teoriju (Gagnon & Simon, 1973), kas paredz, ka zēni ir vairāk ietekmējami sociālā spiediena kontekstā nekā meitenes.

Lai gan attīstības psiholoģijā tiek uzskatīts, ka jaunāki pusaudži ir īpaši uzņēmīgi pret vienaudžu spiedienu, vairāki pētījumi liecina, ka vēlīnajā pusaudžu vecumā vienaudžu ietekme joprojām ir nozīmīga, īpaši, ja tā izpaužas netiešā vai normatīvā formā (Brechwald & Prinstein, 2011; Steinberg & Monahan, 2007). Tas ir īpaši aktuāli tādos jūtīgos tematos kā pornogrāfijas lietošana, kur pieaugušo klātbūtne un regulācija ir minimāla, bet vienaudžu normas un komunikācija spēlē galveno lomu (Wright et al., 2016). Līdz ar to šajā darba tiek aplūkots, kā uztvertais vienaudžu spiediens korelē ar attieksmi un uzvedību pornogrāfijas lietošanas kontekstā 16–19 gadu vecu pusaudžu vidū. Līdztekus iepriekš apsvērtajam un minētajai uzņēmībai pret vienaudžu spiedienu, ievēribas cienīga ir arī jauniešu spēja šai ietekmei pretoties.

Jauniešu spēja pretoties vienaudžu spiedienam

Saskaņā ar starptautiskajām vadlīnijām (UNESCO, 2018) jauniešu visaptverošai seksuālajai izglītībai, vecumposmā no 15 līdz 18 un vairāk gadiem īpaša uzmanība tiek pievērsta spējai kritiski izvērtēt vienaudžu ietekmi un sociālās normas, kas saistītas ar seksuālu uzvedību. Jaunieši tiek mudināti attīstīt prasmes atpazīt un pretoties negatīvam vienaudžu spiedienam, kā arī reflektēt par dzimumu stereotipiem un seksuāli atklāta satura ietekmi uz attiecību izpratni, pašvērtējumu un lēmumu pieņemšanu. Šis uzsvars apliecina nepieciešamību pētniecībā pievērst uzmanību sociālajiem ietekmes faktoriem, kas strukturē jauniešu attieksmi un uzvedību seksuālās veselības kontekstā.

Empīriskie dati norāda, ka jauniešu spēja pretoties vienaudžu spiedienam pieaug līdz ar vecumu. Ir konstatēta lineāra izaugsme šajā spējā no 14 līdz 18 gadu vecumam, neatkarīgi no demogrāfiskajiem faktoriem (Steinberg & Monahan, 2007). Līdzīgu tendenci apstiprina

Vertongens un kolēģi (Vertongen, 2022), uzsverot pusaudžu attīstītās kritiskās domāšanas un paškontroles nozīmi. Šīs prasmes ļauj pārdomāti novērtēt un, vajadzības gadījumā, noraidīt sociāli nepieņemamas grupas normas.

Kā min Bels un Barons (Bell & Baron, 2015), tradicionālajā attīstības psiholoģijā pretestības spējas tiek saistītas ar pusaudža autonomijas un individuācijas pieaugumu, taču šāds skatījums nepietiekami ņem vērā kultūras un sociālo normu strukturējošo ietekmi. Šajā kontekstā nozīmīgu alternatīvu piedāvā sociālkulturāli–dialogiskais ietvars, kurā pretestība netiek uztverta kā individuāls spēks vakuumā, bet gan kā attiecībās balstīta prakse, ko nosaka un ierobežo apkārtējās kultūras, institucionālās normas un varas struktūras. Pusaudzis šajā skatījumā nav pasīvs ietekmes objekts, bet aktīvs dalībnieks diskursīvā dialogā, kurš vienlaikus tiek ietekmēts un pats ietekmē sabiedrībā valdošos uzvedības modeļus. Piemēram, atteikšanās no dalības grupas aktivitātēs, kurās tiek izplatīts seksuāli atklāts saturs, nereti kalpo par pamatu jaunu, alternatīvu grupas normu veidošanai.

Tiek konstatētas arī nozīmīgas dzimumatšķirības pusaudžu spējas pretoties vienaudžu spiedienam kontekstā. Meitenes, īpaši vecumā no 13 līdz 15 gadiem, biežāk ziņo par spēju saglabāt neatkarību no grupas uzvedības standartiem (Sumter et al., 2009). Savukārt zēniem raksturīgāka ir paaugstināta uzņēmība pret vienaudžu ietekmi, it īpaši, ja tā saistīta ar riskantu vai sociāli apbalvotu uzvedību (McCoy et al., 2017). Šo tendenci vēl vairāk pastiprina vēlme pēc sociālās atzinības un pieņemšanas, kas īpaši spēcīgi izpaužas agrīnajā un vidējā pusaudžu vecumā (Gavin & Furman, 1989; Gardner & Steinberg, 2005). Vienaudžu klātbūtne šajos vecumposmos būtiski pastiprina riskantu lēmumu pieņemšanu. Gārdnere un Šteinberga (Gardner & Steinberg, 2005) atklāja, ka vienaudžu klātbūtne būtiski pastiprina riskantu uzvedību pusaudžiem. Agrīnie pusaudži (vidēji 14 gadi) vienaudžu klātbūtnē uzrādīja divreiz lielāku risku nekā vienatnē, vēlīnie pusaudži (vidēji 19 gadi) ap 50% lielāku risku. Šie rezultāti apliecina, ka arī vēlīnajā pusaudžu vecumā vienaudžu ietekme saglabā nozīmi.

Pretestība vienaudžu spiedienam attīstās kopsolī ar pusaudža spēju atšķirt savas vērtības no grupas uzspiestajām. Samtera un kolēģu (Sumter et al., 2009) pētījumā atklāts, ka no 10 līdz 18 gadu vecumam šī spēja būtiski pieaug, pateicoties emocionālās regulācijas un kognitīvās domāšanas attīstībai. Tomēr, kā uzsver Bleikmors un Mils (Blakemore & Mills, 2014), pusaudža vecums joprojām ir sociāli īpaši jutīgs posms, kurā vēlme pielāgoties grupas uzvedībai bieži vien ir dominējošs uzvedības virzītājspēks.

Ņemot vērā, ka pusaudžu vēlme iederēties vienaudžu grupā saglabājas arī vēlīnajā attīstības posmā, spēja pretoties šim spiedienam kļūst par vienu no būtiskākajiem

aizsargfaktoriem ne tikai tradicionālās riska uzvedības jomās, bet arī digitālajā vidē, piemēram, pornogrāfijas patēriņā.

Var secināt, ka vienaudžu spiediens pusaudžu dzīvē ieņem būtisku lomu, īpaši vecumposmos, kuros sociālā identitāte vēl tikai veidojas un piederība vienaudžu grupai kļūst par vienu no galvenajiem attīstības uzdevumiem. Sociālās normas un grupas uzvedības gaidas var gan veicināt atbalstošu, gan riskantu rīcību, un pusaudža uzņēmība pret šo spiedienu nav viendabīga – tā mainās līdz ar vecumu, dzimumu un individuālajiem attīstības rādītājiem. Ņemot vērā šīs dinamiskās ietekmes, ir īpaši svarīgi analizēt arī citu nozīmīgo, īpaši vecāku lomu pusaudžu uzvedības regulēšanā.

VECĀKU PĀRRAUDZĪBA

Līdzās šajā darbā analizētajam vienaudžu normatīvajam spiedienam būtiska loma pusaudžu socializācijas procesā ir arī ģimenes videi un vecāku pārraudzībai. To iezīmē arī turpmākais literatūras izklāsts.

Vecāku pārraudzība tiek definēta kā dažādu vecāku aktivitāšu kopums, kura ietvaros vecāki regulē bērnu ikdienas gaitas, ievieš noteikumus un seko līdzī bērnu uzvedībai un atrašanās vietai (Dishion & McMahon, 1998; Padilla-Walker et al., 2017). Efektīva pārraudzība balstās atklātā komunikācijā starp vecākiem un bērniem (Wang et al., 2015), kā arī bērnu vēlmei sadarboties un būt atklātiem (Lionetti et al., 2018).

Pētījuma rezultāti (Merrin et al., 2019) norāda, ka adekvāta vecāku pārraudzība var kalpot kā aizsargfaktors, mazinot vienaudžu ar problemātisku uzvedību negatīvo ietekmi. Līdz ar to vecāku klātbūtne un ieinteresētība pusaudža ikdienas dzīvē var būtiski veicināt adaptīvu uzvedības attīstību un palīdzēt novērst likumpārkāpjošas uzvedības veidošanos pusaudžu vecumā. Īsumā vecāku pārraudzībai ir aizsargājoša loma pusaudžu attīstībā (Everri et al., 2014).

Vecāku pārraudzība var izpausties kā kontroles, noteikumu ieviešanas un interneta drošības pasākumi. Balstoties uz to, ka pornogrāfija ir viens no daudzveidīgajiem mediju veidiem interneta vidē, arvien vairāk pie pārraudzības pieejām tiek pieminēta arī digitālā mediju pārraudzība. Vecāku digitālā mediju pārraudzība var palīdzēt ierobežot piekļuvi arī tādām medijām kā pornogrāfijai, ar centieniem mazināt tās negatīvo ietekmi.

Lai arī šī pētījuma centrā nav digitālā vecāku pārraudzība, būtu nepilnīgi aplūkot vecāku pārraudzības lomu mūsdienu pusaudžu dzīvē, neņemot vērā digitālo vidi, kas kļuvusi par nozīmīgu daļu no jauniešu ikdienas. Tādēļ, lai pilnvērtīgāk izprastu vecāku pārraudzības iespējas un izaicinājumus, īsumā jāaplūko arī digitālās pārraudzības aspekti un ietekme.

Vecāku digitālā pārraudzība

Digitālajā laikmetā vecākiem ir pieejami dažādi tehnoloģiski risinājumi, kas ļauj uzraudzīt bērnu ekrāna lietošanas paradumus un piekļuvi interneta platformām. Pētījumos par digitālo pārraudzību izdalītas trīs galvenās stratēģijas: ierobežojošā, aktīvā un koplietošanas jeb līdzdalības mediācija (Padilla-Walker & Coyne, 2011).

Ierobežojošā mediācija paredz noteikumu izstrādi, lai regulētu mediju lietošanu, piemēram, ierobežojot ekrāna laiku vai izmantojot filtrēšanas programmas. Lai gan šīs stratēģijas var samazināt pusaudžu piekļuvi pornogrāfijai (Boniel-Nissim et al., 2019), tomēr

to efektivitāte pusaudžu vecumā, īpaši vecumā no 16 līdz 19 gadiem, ir ierobežota, jo jaunieši šajā posmā tiecas pēc lielākas autonomijas un neatkarības (Przybylski & Nash, 2017; Peter & Valkenburg, 2016).

Aktīvā mediācija ietver vecāku tiešas sarunas ar pusaudžiem par mediju saturu, tā potenciālo ietekmi un ētiskajiem jautājumiem (Rasmussen, 2013). Papildus tam pastāv arī negatīvi aktīvā mediācija, kurā vecāki pauž kritisku un nosodošu attieksmi pret problemātisku saturu, tostarp pornogrāfiju, kas var efektīvi ietekmēt pusaudža attieksmes un samazināt kaitīgā satura lietošanu (Austin et al., 2009; Rasmussen et al., 2015).

Kopumā digitālās pārraudzības efektivitāte pusaudžu vecumā būtiski mazinās, jo pieaugošā vēlme pēc privātuma, autonomijas un neatkarības ierobežo tehnoloģisku uzraudzības pasākumu efektivitāti (Keijsers & Poulin, 2013; Padilla-Walker et al., 2017). Tādējādi šī darba ietvertajā attīstības posmā digitālā pārraudzība kļūst mazāk iedarbīga, un būtiski ir meklēt citas vecāku iesaistes formas, kas palīdzētu mazināt digitālās vides, tostarp pornogrāfijas, negatīvo ietekmi. Šī iemesla dēļ nepieciešams aplūkot vecāku pārraudzību plašākā, tradicionālā kontekstā.

Tradicionālā vecāku pārraudzība

Tradicionālā vecāku pārraudzība ietver stratēģijas, kuru mērķis ir sekot līdzi bērna ikdienas gaitām, uzvedībai, sociālajiem kontaktiem un atrašanās vietai (Dishion & McMahon, 1998). Šī pārraudzība balstās uz atklātu divvirzienu komunikāciju, kā arī noteikumu un robežu ieviešanu (Dishion & McMahon, 1998; Padilla-Walker et al., 2017).

Svarīgs pavērsiens vecāku pārraudzības izpratnē bija Statina un Keras (Kerr & Stattin, 2000; Stattin & Kerr, 2000) pētījumi, kuros tika secināts, ka pārraudzība nav tikai vecāku iniciēta kontrole, bet gan divvirzienu mijiedarbība, kurā nozīmīga ir pašu pusaudžu līdzdalība. Šī mijiedarbība izpaužas gan kā vecāku vēlme iegūt informāciju, gan pusaudžu izvēle būt atklātiem pret saviem vecākiem (Keijsers, 2016; Meeus, 2016).

Vecāku pārraudzības efektivitāte ir cieši saistīta arī ar ģimenes emocionālo vidi un audzināšanas pieejām. Proti, vecāku pārraudzības pozitīvā ietekme ir izteiktāka ģimenēs, kurās tiek respektēta bērna autonomija un veicināta patstāvība, nevis izmantotas psiholoģiski kontrolējošas audzināšanas metodes (Rodríguez-Meirinhos et al., 2019). Tādējādi pusaudžu vecumā efektīvāka ir tāda pārraudzība, kas veicina autonomiju un uzticēšanos, nevis stingru ārēju kontroli (Meeus et al., 2018; Keijsers & Poulin, 2013).

Ņemot vērā, ka šajā pētījumā īpaša uzmanība tiek pievērsta vēlīnajam pusaudžu vecumposmam, kur pēc literatūras atziņām pastiprinātā autonomijas tieksme ierobežo digitālo

pārraudzības stratēģiju efektivitāti un pilnīga pornogrāfijas patēriņa novēršana ir ierobežota, nepieciešams izprast, kā vecāku vispārējās pārraudzības pieejas ietekmē pusaudžu uzvedību. Attiecīgi turpmāk tiks izskatīta vecāku pārraudzība un tās nozīme pusaudžu attieksmē pret pornogrāfiju un tās lietošanā, ļaujot labāk izprast, kā vecāki var ietekmēt un potenciāli mazināt pusaudžu pornogrāfijas lietošanas paradumus šajā jutīgajā attīstības posmā.

Vecāku pārraudzība attieksmes pret pornogrāfiju un tās lietošanas kontekstā

Pētījumi liecina, ka pusaudžu pornogrāfijas lietošana ir cieši saistīta ar ģimenes vidi un vecāku pārraudzības kvalitāti. Vāja ģimenes piesaiste, nepietiekama emocionālā tuvība ar vecākiem, kā arī konflikti ģimenē ir pozitīvi saistīti ar augstāku pornogrāfijas patēriņu jauniešu vidū (Peter & Valkenburg, 2016; Weber et al., 2012). Savukārt pusaudži, kuri piedzīvo augstāku vecāku pārraudzības līmeni, retāk patērē pornogrāfisku saturu un biežāk izvēlas sociālos kontaktus ar vienaudžiem, kuru uzvedība nav problemātiska (Nieh et al., 2019; Tomić et al., 2017).

Īpaša uzmanība literatūrā pievērsta arī vecāku aktīvai iesaistei, kas izpaužas kā atklātas un tiešas sarunas ar pusaudžiem par pornogrāfijas riskiem un tās potenciālajām negatīvajām sekām (Wright et al., 2019). Šāda komunikācija var būt efektīva pornogrāfijas ekspozīcijas samazināšanā, kā arī ilgtermiņā veidot kritiskāku attieksmi pret šo saturu (Rasmussen et al., 2015; Rasmussen et al. 2016; Wright et al., 2019). Piemēram, Rasmusens un kolēģi (Rasmussen et al., 2015) atklāja, ka negatīva un skaidri definēta vecāku nostāja pret pornogrāfijas lietošanu var būtiski samazināt jauniešu vēlmi to lietot, daļēji mainot arī pašu jauniešu attieksmi pret pornogrāfiju. Vienlaikus Raits un kolēģi (Wright et al., 2022) norāda uz izaicinājumiem, jo vecāki bieži mēdz nenovērtēt sava bērna pieredzi ar pornogrāfiju, tādējādi samazinot iespējas efektīvi veidot dialogu par šo jutīgo tēmu.

Regulāras un atklātas sarunas ģimenē par seksuāliem jautājumiem kopumā var būtiski palīdzēt jauniešiem kritiski izvērtēt un samazināt pornogrāfijas lietošanu, radot vidi, kurā viņi droši var pārrunāt savas pieredzes un jautājumus ar vecākiem (Tomić et al., 2018; Wright et al., 2019). Šādas sarunas ne tikai tieši vērstas uz pornogrāfijas lietošanas ierobežošanu, bet arī pastiprina ģimenes savstarpējās uzticēšanās un komunikācijas kvalitāti, kas savukārt ir vispārējās vecāku pārraudzības būtisks elements (Kerr & Stattin, 2000; Keijsers, 2016; Meeus, 2016).

Vispārējā pārraudzība šajā kontekstā netieši atspoguļo ģimenes komunikācijas kvalitāti un atklātības līmeni. Tā ietver ne tikai vecāku informētību par pusaudžu ikdienas gaitām, bet arī pusaudžu gatavību atklāti komunicēt par savām aktivitātēm un pieredzēm (Stattin & Kerr,

2000; Rodríguez-Meirinhos et al., 2019). Šādā veidā vecāku pārraudzība veido pamatu uzticības pilnai un atvērtai saziņai, kas savukārt var sekmēt arī atklātas diskusijas par tādiem sensitīviem jautājumiem kā pornogrāfijas lietošana. Proti, ģimenes, kurās pastāv kvalitatīva un atvērta komunikācija, efektīvāk var mazināt riskus, kas saistīti ar problemātisku mediju saturu, ieskaitot pornogrāfiju (Davis et al., 2019; Rasmussen et al., 2016).

Tādējādi vispārējā vecāku pārraudzība ne tikai tiešā veidā ierobežo pornogrāfijas lietošanu, bet arī netieši sekmē negatīvākas un kritiskākas attieksmes veidošanos pret šo saturu, pastiprinot ģimenes iekšējo komunikāciju un uzticēšanos (Rasmussen et al., 2015; Wright et al., 2019).

Ņemot vērā iepriekš izklāstīto, ir skaidrs, ka vecāku pārraudzībai ir būtiska nozīme pusaudžu attieksmes pret pornogrāfiju un tās lietošanas paradumu veidošanā. Tomēr, kā norādīts jau iepriekš, jauniešu uzvedību ietekmē arī plašāks sociālais konteksts, īpaši viņu vienaudžu grupa un tās radītais normatīvais spiediens. Lai pilnvērtīgi izprastu, kā šie divi sociālie faktori (vecāku pārraudzība un vienaudžu normatīvais spiediens) mijiedarbojas, ietekmējot pusaudžu attieksmes un uzvedību attiecībā uz pornogrāfijas lietošanu, turpmākā nodaļa veltīta šo faktoru savstarpējo saistību izpētei.

ATTIEKSMES PRET PORNOGRĀFIJU UN PORNOGRĀFIJAS PATĒRIŅA SAISTĪBAS AR VIENAUDŽU SPIEDIENU UN VECĀKU PĀRRAUDZĪBU

Pusaudžu attīstības īpatnības, piemēram, kognitīvā nenobrieduma, identitātes veidošanās un sociālās jutības dēļ padara šo vecumposmu īpaši ievainojamu pret ārējām ietekmēm (Blakemore & Mills, 2014; Brown & Wisco, 2019; Peter & Valkenburg, 2016). Kā rāda literatūra, seksuālās attieksmes un uzvedība šajā periodā veidojas gan individuālu, gan sociālu faktoru ietekmē (Peter & Valkenburg, 2016; Blakemore & Mills, 2014). Viens no būtiskākajiem mediju resursiem, kas ietekmē šo veidošanās procesu, ir pornogrāfija – tās patēriņš pusaudžiem ir plaši izplatīts (Peter & Valkenburg, 2016; Yu et al., 2021; Paulus et al., 2024), tomēr tās ietekme uz attieksmēm un rīcību joprojām tiek aktīvi pētīta. Šajā kontekstā īpaši svarīgi ir aplūkot, kā pornogrāfijas lietošanu ietekmē ne tikai individuāla attieksme pret šo saturu, bet arī sociālā vide, kā vienaudžu normatīvais spiediens un vecāku pārraudzība.

Balstoties uz Atšķirīgas uzņēmības pret mediju ietekmi modeli (Valkenburg & Peter, 2013), šī darbā tiek aplūkoti trīs uzņēmības līmeņi: dispozicionālā uzņēmība – reprezentēta ar pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju; sociālā uzņēmība – ietver vienaudžu spiedienu un vecāku pārraudzību; attīstības uzņēmība – ietver vecumposmam raksturīgo impulsivitāti un ievainojamību (Brown & Wisco, 2019).

Pētījumi konsekventi norāda, ka pozitīvāka attieksme pret pornogrāfiju bieži korelē ar augstāku tās patēriņu (Peter & Valkenburg, 2016; Noll et al., 2022), savukārt vienaudžu spiediens ir būtisks prognozētājs ne vien pornogrāfijas skatīšanās uzsākšanai, bet arī attieksmes veidošanai, īpaši zēnu vidū (Vanden Abeele et al., 2014; Nieh et al., 2019). Vienlaikus vecāku pārraudzība tiek uzskatīta par aizsargfaktoru, kas ne tikai ierobežo problemātisku mediju ekspozīciju (Tomić et al., 2017), bet arī veicina kritiskāku attieksmi pret šāda veida saturu (Rasmussen et al., 2015; Wright et al., 2019).

Teorētiski pamatots ir arī pieņēmums, ka attieksme var darboties gan kā mediators, gan kā prognozētājs pornogrāfijas patēriņā (Wright, 2014). Savukārt Plānotās uzvedības teorija (Ajzen, 2005) norāda, ka uzvedība rodas no attieksmes, subjektīvajām normām un uztvertās kontroles, kas īpaši aktuāli ir šajā vecumā, kad tiek attīstīta autonoma identitāte, bet lēmumus joprojām stipri ietekmē sociālais konteksts.

Šī darba ietvaros vecāku pārraudzība tiek aplūkota tās klasiskajā izpratnē kā vispārēja pārraudzība pār pusaudža ikdienas dzīvi, kas ietver vecāku informētību par bērna atrašanās

vietu, sociālajiem kontaktiem, plāniem un aktivitātēm (Dishion & McMahon, 1998; Kerr & Stattin, 2000; Stattin & Kerr, 2000). Šāda uzraudzība nenozīmē tikai vecāku kontrolējošu rīcību, bet gan abpusēju procesu, kurā nozīmīga loma ir arī pusaudža pašatklāsmei un attiecību kvalitātei ģimenē (Keijsers & Poulin, 2013; Meeus et al., 2018). Literatūrā konsekventi uzsvērts, ka šāda veida pārraudzība ir nozīmīgs aizsargfaktors pusaudžu riskantas uzvedības mazināšanā, tostarp arī seksuālās veselības kontekstā (Nieh et al., 2019; Tomić et al., 2017; Rodríguez-Meirinhos et al., 2019).

Literatūrā bieži tiek aplūkotas digitālās mediācijas stratēģijas un sarunu kvalitāte par seksualitāti (Padilla-Walker et al., 2017; Wright et al., 2019), taču arī vecāku vispārējās informētības līmenis un strukturēta uzraudzība ietver komunikācijas aspektu un vecāku uzraudzība šādā formā ir tieši saistīta ar zemāku pusaudžu pornogrāfijas patēriņu (Peter & Valkenburg, 2016; Nieh et al., 2019). Vecāku pārraudzības aplūkošana šajā kontekstā ļauj analizēt tās potenciālo aizsargfunkciju, mazinot risku nevēlamas mediju ekspozīcijas priekšā un sekmējot pusaudžu adaptīvāku attieksmju veidošanos.

Ņemot vērā, ka pusaudžu vecumam raksturīga ar ievērojama attīstības dinamika, īpaša uzmanība pelnīti tiek pievērsta arī dzimumam un vecumam kā svarīgiem sociodemogrāfiskiem mainīgajiem, kas var ietekmēt gan attieksmes pret pornogrāfiju, gan tās patēriņu. Pētījumi liecina, ka zēni ievērojami biežāk nekā meitenes skatās pornogrāfiju un pauž pozitīvāku attieksmi pret šo saturu (Peter & Valkenburg, 2016; Häggström-Nordin et al., 2009; Kumar et al., 2021). Turklāt dzimums ir saistīts arī ar uztverto vienaudžu spiedienu – zēni biežāk piedzīvo tiešu vai netiešu sociālo spiedienu seksuālas uzvedības normalizēšanā (Vanden Abeele et al., 2014; McCoy et al., 2017). Savukārt meitenes biežāk uzrāda augstāku spēju pretoties vienaudžu ietekmei (Sumter et al., 2009), kā arī kritiskāku attieksmi pret pornogrāfijā attēloto (Mattebo et al., 2012; Paulus et al., 2024).

Arī vecuma dimensija ieņem būtisku lomu. Pētījumi atklāj, ka pornogrāfijas lietošana pieaug līdz ar vecumu (Yu et al., 2021), bet vienlaikus vēlinajā pusaudžu posmā (16–19 gadi) saglabājas augsta uzņēmība pret sociālo ietekmi, tostarp normatīvām vienaudžu prasībām (Blakemore & Mills, 2014; Steinberg & Monahan, 2007). Pusaudži šajā posmā joprojām attīsta spēju kritiski izvērtēt sociālos stimulus, taču, īpaši kontekstā ar sensitīvām tēmām, piemēram, seksualitāti, viņu lēmumu pieņemšana joprojām ir ievērojami pakļauta grupas normām (Gardner & Steinberg, 2005; Vertongen et al., 2022). Turklāt arī spēja atklāti komunicēt ar vecākiem un uzticēties viņiem mainās atkarībā no vecuma, ietekmējot vecāku pārraudzības efektivitāti (Keijsers & Poulin, 2013; Meeus et al., 2018).

Tādējādi, aplūkojot pusaudžu pornogrāfijas lietošanu, nav iespējams ignorēt dzimuma un vecuma nozīmi, jo šie mainīgie ne vien strukturē uzņēmību pret riska faktoriem, bet arī nosaka to, kā sociālie ietekmes mehānismi (uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība) izpaužas praksē. Dispozicionālā uzņēmība (Valkenburg & Peter, 2013) šajā pētījumā ietver arī dzimumu un vecumu kā individuālos mainīgos, kas potenciāli var ietekmēt ne tikai pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju un tās lietošanas paradumus, bet arī to, kā uz viņiem iedarbojas sociālie faktori.

Vienlaikus ir svarīgi piebilst, ka literatūrā mazāk izskatīts ir tas, kā vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība prognozē attieksmi pret pornogrāfiju un cik lielā mērā šie faktori paredz pornogrāfijas patēriņu. Ņemot vērā, ka nav iespējams veikt longitudinālu pētījumu, šī darba pētījuma ietvaros šķērsgriezuma dizains ļauj aplūkot, kā pusaudžu attieksme pret pornogrāfiju mijiedarbojas ar potenciālu riska un aizsargājošo faktoru vēlinā pusaudža seksuālajā attīstībā – vienaudžu normatīvo spiedienu un vecāku pārraudzību.

Līdz ar to šī darba interesēs *pētījuma mērķis* ir noskaidrot mainīgo sakarības un to, vai vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība prognozē pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju un pornogrāfijas patēriņu. Tiek izvirzītas trīs sekojošas *hipotēzes*:

1. Pornogrāfijas patēriņš ir pozitīvi saistīts ar uztverto vienaudžu normatīvo spiedienu;
2. Pornogrāfijas patēriņš ir pozitīvi saistīts ar pozitīvu attieksmi pret pornogrāfiju
3. Pornogrāfijas patēriņš ir negatīvi saistīts ar vecāku pārraudzību.

Papildus pētījuma ietvaros tiek meklētas atbildes uz trīs *jautājumiem*:

1. Cik lielā mērā uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība prognozē pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju?
2. Cik lielā mērā uztvertais vienaudžu spiediens, vecāku pārraudzība un attieksme pret pornogrāfiju prognozē pusaudžu pornogrāfijas patēriņu?
3. Cik lielā mērā sociodemogrāfiskie faktori (dzimums un vecums) prognozē pornogrāfijas patēriņu?

METODE

Pētījuma dalībnieki

Pētījumā piedalījās 103 jaunieši, no tiem 54 % sievietes un 46 % vīrieši, vecumā no 16 līdz 19 gadiem ($M = 16,99$; $SD = 1,05$). Dalībai pētījumā nepiekrīta trīs likumiskie pārstāvji un divi jaunieši.

Pētījuma instrumentārijs

Pamatojoties uz to, ka pētījuma temats saistīts ar sensitīvu uzvedību, konkrēti, pornogrāfijas patēriņu, un daļa respondentu ir nepilngadīgas personas, izvēlēta pieeja, kurā šis mainīgais tiek mērīts ar vienu, skaidri un vienkārši formulētu jautājumu. Šāda metode atbilst ētikas apsvērumiem, kuru mērķis ir mazināt iespējamo emocionālo diskomfortu pētījuma respondentiem. Vienlaikus šī stratēģija tiek plaši izmantota arī līdzīgos pētījumos (Maheux et al., 2021; Martyniuk & Štulhofer, 2018), tā veicinot respondentu atklātību un nodrošinot uzticamus datus.

Pornogrāfijas patēriņa biežums tika noskaidrots un mērīts, uzdodot jautājumus: Vai Tu jebkad esi skatījies/usies seksuāli atklātu saturu? Ja jā, cik bieži pēdējo 6 mēnešu laikā? Atbilžu varianti sniegti astoņu punktu Likerta skalā: nē, nekad (1); jā, bet netīšām dažreiz (2); Jā, bet pēdējo 6 mēnešu laikā neskatījos (3); jā, retāk nekā reizi mēnesī (4); jā, vismaz reizi mēnesī (5); jā, vismaz reizi nedēļā (6); jā, katru dienu (7) vai jā, vairākas reizes dienā (8). Augstāks rādītājs norāda uz augstāku pornogrāfijas patēriņu.

Lai izmērītu uztverto vienaudžu spiedienu tika pirmreizēji lingvistiski adaptēta Vienaudžu spiediena skalas aptaujas pārskatītā versija (Saini & Singh, 2016), kas sastāv no 25 apgalvojumiem (piemēram, “Es nevaru pateikt "Nē" saviem draugiem, pat ja mani vecāki tam nepiekrīt.”; “Dažreiz es daru lietas, jo mani draugi vēlas, lai es to daru.”), lai mērītu uztverto vienaudžu spiedienu pusaudžu grupā no 16 līdz 19 gadiem. Apgalvojumi tiek vērtēti piecu punktu Likerta skalā no pilnībā nepiekrītu (1) līdz pilnībā piekrītu (5). Katra vienuma punkti tiek summēti, veidojot kopējo punktu skaitu. Individīdi, kuri ieguvuši līdz 55 punktiem, tiek identificēti kā tie, kas izjūt zemu vienaudžu spiediena līmeni. Individīdi, kuri ieguvuši no 56 līdz 72 punktiem, izjūt mērenu vienaudžu spiediena līmeni, savukārt tie, kuri ieguvuši vairāk nekā 72 punktus, izjūt augstu vienaudžu spiediena līmeni. Iekšējais saskaņotības koeficients kādā nesēnā pētījumā (Zulkifly et al., 2022) sasniedza $\alpha=0,93$. Šajā pētījumā iekšējais saskaņotības koeficients ir $\alpha=0,85$.

Maģistra darba ietvaros attieksme pret pornogrāfiju tika mērīta pirmreizēji lingvistiski adaptējot Attieksmes pret pornogrāfiju skalu (Attitudes toward Pornography Scale) (Whatley & Brock, 2019). Skala sastāv no diviem faktoriem (labvēlīgas attieksmes un nelabvēlīgās attieksmes) un 20 apgalvojumiem (piemēram, “Tiem, kuri skatās pornogrāfiju, ir zems pašvērtējums”; “Pornogrāfijas skatīšanās ir jautrs veids, kā atbrīvoties no stresa”), no kuriem negatīvi formulētie tika apgriezti kodēti. Apgalvojumi jānovērtē septiņu punktu Likerta skalā no pilnībā nepiekrītu (1) līdz pilnībā piekrītu (7). Augstāki rādītāji liecina par pozitīvāku attieksmi pret pornogrāfiju. Iekšējais saskaņotības koeficients oriģinālajā pētījumā bija $\alpha=0,87$ (labvēlīgās attieksmes faktors) un $\alpha=0,84$ (nelabvēlīgās attieksmes faktors) (Whatley & Brock, 2019). Šajā pētījumā aptaujas iekšējās saskaņotības koeficients sasniedz $\alpha=0,86$. Labvēlīgās attieksmes faktoram esot $\alpha=0,85$ un nelabvēlīgās attieksmes faktoram $\alpha=0,83$.

Vecāku pārraudzības noteikšanai tika izmantota Vecāku pārraudzības aptauja (Parental Monitoring Scale) (Kerr & Stattin, 2000), kuru latviešu valodā adaptēja Ineta Paure (Paure, 2014). Aptauja sastāv no 24 jautājumiem uz kuriem ir doti 5 atbilžu varianti intervālu skalā: nekad (1); gandrīz nekad (2); dažreiz (3); gandrīz vienmēr (4); vienmēr (5). Respondentiem tika lūgts izvērtēt katru jautājumu un atzīmēt atbilstošo atbildi. Par izvēlēto atbilžu variantu respondenti ieguva attiecīgi balli no 1 līdz 5. Oriģinālajā pētījumā (Kerr & Stattin, 2000) aptaujas kopējā iekšējā saskaņotība $\alpha=0,85$. Šī pētījuma ietvaros vecāku pārraudzības aptaujas kopējā iekšējā saskaņotība ir $\alpha=0,82$.

Pētījuma procedūra

Pētījums tika saskaņots ar Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Ētikas komisiju, un tā veikšanai tika saņemta atļauja. Šī pētījuma datu iegūšanai tika izmantota QuestionPro platforma. Datu ievākšanai pēc pieejamības izraudzīta izlase, proti, 10.–12. klašu skolēni vecumā no 16 līdz 19 gadiem no vispārizglītojošās skolas, ar kuru pēc iepriekšējas vienošanās par pētījuma veikšanu tika veikta datu ievākšana klases stundas laikā. Nedēļu pirms datu ievākšanas datuma e-klases platformā skolēnu likumiskajiem pārstāvjiem tika nosūtīta informēta pasīvās piekrišanas vēstule, kurā aprakstīts pētījuma mērķis, norise, konfidencialitātes un anonimitātes nosacījumi, kā arī skaidrots, ka gadījumā, ja likumiskais pārstāvis neiebilst līdz norādītajam termiņam, tiek uzskatīts, ka dalība ir atļauta.

Izrietot no likumisko pārstāvju atbildēm, pētījumā jaunieši tika aicināti piedalīties vienā no divām aptaujām – oriģinālajā pētījuma aptaujā vai alternatīvajā aptaujā. Abās aptaujās dalība ir pilnībā brīvprātīga, un likumiskajiem pārstāvjiem, kā arī jauniešiem bija iespēja iebilst pret jebkuras no tām izpildi. Oriģinālā aptauja ir vērsta uz pusaudžu pieredzi ar seksuāli

atklātu saturu un kā pārējie pētījuma mainīgie var būt saistīti ar šo pieredzi. Alternatīvā aptauja paredzēta skolēniem, kuru likumiskie pārstāvji iebilst dalībai oriģinālajā pētījumā. Tā ir vispārīgāka un skar sociālo mediju lietošanu, neiekļaujot sensitīvus jautājumus, un tās dati netika skatīti un izmantoti pētījuma ietvaros.

Aptaujas izpilde noritēja digitāli, izmantojot personīgos viedtālruņus, un tās paredzētais izpildes ilgums bija aptuveni no 10 līdz 15 minūtēm. Aptaujas sākumā jauniešiem tika sniegta informācija par pētījuma mērķi, brīvprātīgu dalību, iespēju pārtraukt dalību jebkurā brīdī, kā arī norādīti kontakti jautājumu vai atbalsta gadījumā, pēc kā pētījuma dalībnieki sniedza informētu piekrišanu piedalīties pētījumā. Aptaujā tika izmantota neitrāla valoda, un vārds “pornogrāfija” tika aizstāts ar “seksuāli atklāts saturs”, lai mazinātu emocionālu diskomfortu. Atsevišķā sadaļā skolēni tika iepazīstināti ar šī termina definīciju (“Seksuāli atklāts saturs ir jebkurš attēls, video, teksts vai cita veida materiāls, kas attēlo kailumu vai seksuālas darbības ar mērķi radīt uzbudinājumu.”).

Lai mazinātu stigmatizācijas un ziņkāres riskus, katram skolēnam individuāli tika nosūtīta saite uz attiecīgo aptauju, saglabājot diskrētumu un nodrošinot vienmērīgu pieredzi, neatkarīgi no tā, kurā no aptaujām viņi piedalījās. Abas aptaujas ir līdzīga garuma, un visiem skolēniem mutiski tika sniegts vienots apraksts par pētījumu kā par jauniešu pieredzi ar medijiem. Ja skolēns, neskatoties uz iepriekš sniegto piekrišanu, izlēma nepiedalīties vai pārtraukt dalību, tas tika respektēts bez jebkādām sekām. Aptaujas noslēgumā bija pieejami kontakti, kur skolēni emocionāla diskomforta gadījumā var vērsties pēc atbalsta gan pie skolas psihologa, gan krīzes centriem.

REZULTĀTI

Iegūtie pētījuma dati tika apstrādāti, izmantojot IBM SPSS datorprogrammas 22. versiju. Sākotnēji tika aprēķināti aprakstošās statistikas rādītāji un iekšējā saskaņotība (Kronbaha alfa) pētījumā izmantotajām aptaujām un to apakšskalām (skat. 1. tabulu). Attieksmes pret pornogrāfiju ($\alpha = 0,86$), tās apakšskalām - labvēlīgai ($\alpha = 0,85$) un nelabvēlīgai attieksmei ($\alpha = 0,83$), kā arī Vienaudžu spiediena ($\alpha = 0,85$) un Vecāku pārraudzības ($\alpha = 0,82$) aptaujām tika iegūta laba iekšējā saskaņotība tālākai datu apstrādei. Turklāt, Vecāku informētības un Pusaudža kontroles izjūtas skalas uzrāda labu iekšējo saskaņotību $\alpha = 0,80$, un arī Vecāku kontroles skalā ir iegūta laba iekšējā saskaņotība $\alpha = 0,86$. Turpretim Pusaudža atklātības skalā tika iegūta apšaubāma iekšējā saskaņotība $\alpha = 0,63$.

Lai noteiktu empīriskā sadalījuma atbilstību teorētiskajam sadalījumam, tika pielietots Kolmogorova-Smirnova kritērijs. Saskaņā ar šī testa rezultātiem Pornogrāfijas patēriņa dati neatbilst normālam sadalījumam, norādot uz nevienmērīgu atbilžu izkliedi. Caurmērā respondenti norāda, ka ir pieredzējuši pornogrāfijas skatīšanos, taču pēdējo 6 mēnešu laikā to nav darījuši ($Mdn = 3,00$). Lai gan pornogrāfijas patēriņš tika vērtēts ar vienu jautājumu, iegūtā standartnovirze ($SD = 1,97$) norāda uz ievērojamu variāciju respondentu vidū – no zemam līdz augstam pornogrāfijas lietošanas biežumam. Papildus, lai gan pētījuma mērķis nav analizēt dzimumatšķirības, aprakstošajā statistikā ir novērotas atšķirības starp vīriešiem ($Mdn = 4,00$) un sievietēm ($Mdn = 2,00$) attiecībā uz pornogrāfijas skatīšanās biežumu – vīriešiem vidēji skatoties pornogrāfiju retāk nekā reizi mēnesī un jauniešiem pornogrāfiju ieraugot dažreiz nejauši (skat. 1. pielikumu). Novērojamais kontrasts starp dzimumu vidējām vērtībām, iespējams, veicina kopējo rādītāju dispersiju.

Iegūtie dati Attieksmes pret pornogrāfiju, Vienaudžu spiediena un Vecāku pārraudzības aptaujā atbilst normālam sadalījumam. Caurmērā izlasē iegūtie rezultāti norāda uz pārsvarā neitrālu vai nelielu noslieci uz pozitīvu attieksmi pret pornogrāfiju ($M = 4,03$; $Mdn = 4,00$), mērenu uztverto vienaudžu spiedienu ($M = 57,29$; $Mdn = 58$) un vidēji augstu vecāku pārraudzību ($M = 3,28$; $Mdn = 3,33$).

Ņemot vērā, ka pornogrāfijas patēriņa mainīgais neatbilst normālam sadalījumam, turpmākajai datu analīzei tika izmantotas neparametriskās statistikas metodes – Spīrmena korelācijas koeficients.

Pornogrāfijas patēriņa, attieksmes pret pornogrāfiju, uztvertā vienaudžu spiediena un vecāku pārraudzības skalu aprakstošās statistikas rādītāji (N=103)

Mainīgais lielums	M	SD	Mdn	K-S	α
Pornogrāfijas patēriņš	3,30	1,97	3,00	0,00	-
Attieksme pret pornogrāfiju	4,03	0,77	4,00	0,18	0,86
Uztvertais vienaudžu spiediens	57,29	11,98	58	0,20*	0,85
Vecāku pārraudzība:	3,28	0,46	3,33	0,19	0,82
Vecāku informētība	3,90	0,56	4,00	0,00	0,80
Pusaudža atklātība	3,67	0,65	3,60	0,01	0,63
Pusaudža kontroles izjūta	2,04	0,72	2,00	0,00	0,80
Vecāku kontrole	3,00	1,02	3,00	0,06	0,86

* $p < 0,05$

Lai pārbaudītu trīs izvirzītās pētījuma hipotēzes tika veikta Spīrmena korelāciju analīze, kas parāda pētījuma mainīgo lielumu sakarību ciešumu un statistisko nozīmīgumu (skat. 2. tabulu). Analīzes rezultāti liecina, ka starp pornogrāfijas patēriņu un uztverto vienaudžu normatīvo spiedienu pastāv ļoti vāja pozitīva korelācija ($r_s = 0,05$; $p > 0,05$), kas nav statistiski nozīmīga. Tas nozīmē, ka nav pietiekamu pierādījumu tam, ka lielāks vienaudžu spiediena līmenis būtu sistemātiski saistīts ar biežāku pornogrāfijas izmantošanu pusaudžu vidū. Šis rezultāts var norādīt uz to, ka vienaudžu ietekme šajā jautājumā, iespējams, netiek tieši uztverta vai arī darbojas netieši.

Starp pornogrāfijas patēriņu un attieksmi pret pornogrāfiju tika konstatēta pozitīva, bet ļoti vāja korelācija ($r_s = 0,16$; $p > 0,05$), kas arī nav statistiski nozīmīga. Tas var liecināt, ka, lai gan pastāv neliela tendence, ka pozitīvāka attieksme pret pornogrāfiju varētu būt saistīta ar biežāku pornogrāfijas lietošanu, šī saistība nav pietiekami spēcīga un varētu būt ietekmēta no citiem mainīgajiem, kas šī darba ietvaros netiek apskatīti.

Tāpat arī starp pornogrāfijas patēriņu un vecāku pārraudzību tika novērota neliela negatīva korelācija ($r_s = -0,04$; $p > 0,05$), kas nav statistiski nozīmīga. Šis rezultāts norāda, ka augstāka vecāku pārraudzība tikai minimāli ir saistīta ar mazāku pornogrāfijas patēriņu, taču šī saistība nav pietiekami izteikta, lai izdarītu pamatotus secinājumus.

Pornogrāfijas patēriņa, attieksmes pret pornogrāfiju, uztvertā vienaudžu spiediena un vecāku pārraudzības Spīrmena korelācijas koeficienti (N=103)

Mainīgais lielums	1	2	3	4
1. Pornogrāfijas patēriņš	--			
2. Attieksme pret pornogrāfiju	0,16	--		
3. Uztvertais vienaudžu spiediens	0,05	0,06	--	
4. Vecāku pārraudzība	- 0,04	0,02	- 0,25*	--
5. Vecāku informētība	- 0,08	- 0,02	- 0,41**	--
6. Pusaudža atklātība	- 0,06	0,02	- 0,26**	--
7. Pusaudža kontroles izjūta	0,02	0,03	0,24*	--
8. Vecāku kontrole	- 0,02	- 0,06	- 0,10	--

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Lai atbildētu uz pētījuma jautājumiem tika veikta daudzfaktoru lineārā regresiju analīze (skat. 3. un 4. tabulu). Atbildot uz pirmo jautājumu, cik lielā mērā uztvertais vienaudžu normatīvais spiediens un vecāku pārraudzība prognozē pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju, regresijas modelī attieksme pret pornogrāfiju tika aplūkota kā atkarīgais mainīgais, savukārt par neatkarīgajiem mainīgajiem (prognozētājiem) tika analizēti uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība (skat. 3. tabulu). Analīzes rezultāti liecina, ka šis regresijas modelis nav statistiski nozīmīgs, proti, uztvertais vienaudžu normatīvais spiediens un vecāku pārraudzība nav statistiski nozīmīga, lai prognozētu pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju, norādot, ka šajā pētījuma izlasē abi prognozētāji izskaidro tikai 1% no attieksmes pret pornogrāfiju kopīgās variācijas ($F(2, 100) = 0,272$; $p > 0,05$, $R^2 = 0,01$). Turklāt individuāli abi neatkarīgie mainīgie neuzrāda statistiski nozīmīgu pienesumu attieksmes pret pornogrāfiju

prognozēšanā (uztvertais vienaudžu spiediens: $b = 0,01$, $\beta = 0,08$, $p = 0,46$; vecāku pārraudzība: $b = 0,03$, $\beta = 0,02$, $p = 0,86$).

3. tabula

Standarta regresijas analīzes rezultāti, prognozējot attieksmi pret pornogrāfiju ar neatkarīgajiem mainīgajiem – uztverto vienaudžu spiedienu un vecāku pārraudzību (N=103)

Prognozētājs	B	SD (B)	β	t	p
Uztvertais vienaudžu spiediens	0,01	0,01	0,08	0,74	0,46
Vecāku pārraudzība	0,03	0,17	0,02	0,18	0,86

Piezīme. $R^2 = 0,01$, $F(2, 100) = 0,272$, $p > 0,05$

4. tabula

Standarta regresijas analīzes rezultāti, prognozējot pornogrāfijas patēriņu ar neatkarīgajiem mainīgajiem – attieksmi pret pornogrāfiju, uztverto vienaudžu spiedienu un vecāku pārraudzību (N=103)

Prognozētājs	B	SD (B)	β	t	p
Uztvertais vienaudžu spiediens	0,01	0,08	0,03	0,30	0,77
Vecāku pārraudzība	- 0,21	0,44	- 0,05	- 0,47	0,64
Attieksme pret pornogrāfiju	0,46	0,25	0,18	1,83	0,07

Piezīme. $R^2 = 0,04$, $F(3, 99) = 1,28$, $p > 0,05$

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu, cik lielā mērā uztvertais vienaudžu spiediens, vecāku pārraudzība un attieksme pret pornogrāfiju prognozē pusaudžu pornogrāfijas patēriņu, pornogrāfijas patēriņš tika uzskatīts par atkarīgo mainīgo, bet kā neatkarīgie mainīgie jeb prognozētāji tika iekļauti uztvertais vienaudžu spiediens, vecāku uzraudzība un attieksme pret pornogrāfiju (skatīt 4. tabulu). Regresijas modelis kopumā nav statistiski nozīmīgs ($F(3, 99) = 1,28$; $p > 0,05$, $R^2 = 0,04$), norādot, ka izvēlētie mainīgie spēj izskaidrot tikai 4% no pornogrāfijas patēriņa variācijas pētījuma izlasē. Neviens no prognozētājiem neuzrāda statistiski nozīmīgu pienesumu atkarīgā mainīgā prognozēšanā: uztvertais vienaudžu spiediens ($b = 0,01$, $\beta = 0,03$, $p = 0,77$), vecāku pārraudzība ($b = - 0,21$, $\beta = - 0,05$, $p = 0,64$) un attieksme pret pornogrāfiju ($b = 0,46$, $\beta = 0,18$, $p = 0,07$). Lai gan attieksmei pret pornogrāfiju novērota pozitīva tendence attiecībā uz pornogrāfijas patēriņa prognozēšanu, tā nepārsniedz statistiskās nozīmības sliekšni.

Soļu (stepwise) regresiju analīzes rezultāti, prognozējot pornogrāfijas patēriņu ar sociodemogrāfiskajiem rādītājiem un neatkarīgajiem mainīgajiem – attieksmi pret pornogrāfiju, uztverto vienaudžu spiedienu un vecāku pārraudzību (N=103)

	B	SD (B)	β	R ²	F
1. Regresiju modelis				0,08	8,40**
Dzimums	- 1,09	0,38	- 0,28**		
2. Regresiju modelis				0,12	6,88**
Dzimums	- 1,17	0,37	- 0,30**		
Attieksme pret pornogrāfiju	0,54	0,24	0,21*		

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Lai izvērtētu, cik lielā mērā pornogrāfijas patēriņu izskaidro sociodemogrāfiskie rādītāji (dzimums un vecums), attieksme pret pornogrāfiju, uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība, tika veikta soļu (stepwise) regresiju analīze (skat. 5. tabulu). Regresijas modeļa sākotnējie neatkarīgie mainīgie bija dzimums, vecums, attieksme pret pornogrāfiju, uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība, un kā atkarīgais mainīgais bija pornogrāfijas patēriņš. Soļu metodes regresiju analīzē tika izslēgti statistiski nenozīmīgi prognozētāji, proti, vecums, uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība, izveidojot divus regresiju modeļus ar statistiski nozīmīgākajiem prognozētājiem.

Pirmais regresiju modelis, kurā kā prognozētājs ir dzimums un atkarīgais mainīgais ir pornogrāfijas patēriņš, ir statistiski nozīmīgs modelis, dzimumam šī pētījuma izlasē izskaidrojot 8 % no pornogrāfijas patēriņa variācijas ($F(1, 101) = 8,40, p < 0,00, R^2 = 0,08$). Dzimums ir statistiski nozīmīgs pornogrāfijas patēriņa prognozētājs ($b = - 1,09, \beta = - 0,28, p < 0,01$).

Otrais regresiju modelis, kurā kā neatkarīgie mainīgie jeb prognozētāji ir dzimums un attieksme pret pornogrāfiju, ir statistiski nozīmīgs modelis un šajā pētījuma izlasē abi prognozētāji izskaidro 12% no pornogrāfijas patēriņa variācijas ($F(2, 100) = 6,88; p < 0,01, R^2 = 0,12$). Salīdzinot ar pirmo modeli, attieksmes pret pornogrāfiju mainīgā pievienošana palielināja skaidrojamo variāciju par 4 %, kas norāda uz šī faktora papildu prognozējošo pienesumu neatkarīgi no dzimuma. Dzimums uzrāda negatīvu statistiski nozīmīgu ietekmi uz pornogrāfijas patēriņu ($b = - 1,17, \beta = - 0,30, p < 0,01$), kas liecina, ka vīrieši uzrāda augstāku vidējo pornogrāfijas patēriņu nekā sievietes. Kopumā dzimums nedaudz lielākā mērā ($b = -$

1,17, $\beta = -0,30$, $p < 0,01$) prognozē pornogrāfijas patēriņu salīdzinājumā ar attieksmi pret pornogrāfiju ($b = 0,54$, $\beta = 0,21$, $p < 0,05$).

DISKUSIJA

Šī pētījuma ietvaros, balstoties uz Spīrmena korelācijas analīzi, tika pārbaudītas trīs izvirzītās hipotēzes, kurās pieņemts, ka pastāv pozitīva saistība starp pornogrāfijas patēriņu un uztverto vienaudžu spiedienu, ka pornogrāfijas patēriņš korelē ar pozitīvu attieksmi pret pornogrāfiju, kā arī ka vecāku pārraudzība ir negatīvi saistīta ar pusaudžu pornogrāfijas lietošanas paradumiem. Papildus tika analizēti arī trīs pētījuma jautājumi, lai izprastu un izvērtētu minēto faktoru ietekmi un savstarpējās attiecības.

Iegūtie rezultāti liecina, ka pastāv ļoti vāja un pozitīva, taču statistiski nenozīmīga saistība starp uztverto vienaudžu normatīvo spiedienu un pornogrāfijas patēriņu. Līdz ar to hipotēze netika apstiprināta. Šie rezultāti ir pretrunā ar iepriekšējiem pētījumiem, kuros vienaudžu normas un uztvertais spiediens tika identificēti kā būtiski riska faktori dažādu uzvedības modeļu veidošanā, tostarp mediju patēriņā (Brown et al., 2006; Vandebosch & Eggermont, 2013; Brechwald & Prinstein, 2011). Viens iespējams skaidrojums ir pornogrāfijas patēriņa privātais un slepenais raksturs (eSafety Commissioner, 2023), kas apgrūtina vienaudžu tiešās ietekmes izpausmes. Literatūrā uzsvērts, ka vienaudžu normas biežāk ietekmē uzvedību, kas tiek atklāti verbalizēta vai novērota (Weber et al., 2012), bet pornogrāfijas skatīšanās bieži notiek privātumā, kur šī ietekme var būt pastarpināta, piemēram, caur kļūdainu uzskatu, ka to dara visi.

Savukārt starp attieksmi pret pornogrāfiju un tās patēriņu tika novērota ļoti vāja pozitīva korelācija, kas nebija statistiski nozīmīga. Tādējādi arī šī hipotēze netika apstiprināta, kas ir pretrunā ar teorētiskajiem pieņēmumiem, kas balstās uz Plānotās uzvedības teoriju (Ajzen, 2005), un ar empīriskiem pētījumiem, kas norāda uz attieksmes prognozējošo spēku (Peter & Valkenburg, 2010). Iespējams, šajā gadījumā pastāv plaša starp deklarēto attieksmi un reālo uzvedību, ko var ietekmēt sociāli vēlamas atbildes, it īpaši sensitīvos tematos (Wright, 2014). Tāpat attieksme pret pornogrāfiju var būt nevienmērīga un balstīta dažādos, pat pretrunīgos uzskatos, kas ne vienmēr pārtop rīcībā.

Šādu attieksmes un uzvedības neatbilstību varētu izskaidrot arī tas, ka pornogrāfija ne vienmēr tiek uztverta kā uzticams vai vērtīgs informācijas avots. Piemēram, Rotmana un kolēģu (Rothman et al., 2021) pētījumā, kurā piedalījās 324 pusaudži, tika noskaidrots, ka seksualitāti skarošos jautājumos visbiežāk atbalstu sniedza vecāki (31,0%) un draugi (21,6%), kamēr tikai 8,4% pusaudžu norādīja, ka pornogrāfija bijusi noderīga. Šie dati norāda, ka, ja

pastāv droša un atbalstoša vide, pusaudži mēdz meklēt informāciju attiecībās, nevis mediju saturā, piemēram, pornogrāfijā.

Trešā hipotēze, kas paredzēja negatīvu saistību starp vecāku pārraudzību un pornogrāfijas patēriņu, netika apstiprināta. Korelācijas analīzē starp šiem mainīgajiem tika konstatēta ļoti vāja un nenozīmīga negatīva korelācija. Tas ir pretrunā ar vairākām iepriekšējām atziņām, kur vecāku kontrole tika saistīta ar zemāku riska uzvedības izplatību (Tomić et al., 2017). Tomēr, kā norāda metaanalītiskie dati (Lionetti et al., 2018), pusaudžu vecumā vecāku pārraudzības efektivitāte samazinās, jo pieaug nepieciešamība pēc autonomijas un privātuma.

Vienlaikus tika identificēta statistiski nozīmīga negatīva korelācija starp uztverto vienaudžu spiedienu un vecāku informētību, kas norāda uz iespējamu netiešu aizsargmehānismu, tas ir, lielāka vecāku informētība var mazināt pusaudža pakļautību vienaudžu ietekmei. Šī savstarpējā dinamika atbilst teorijām par informācijas atklāšanas nozīmi pārraudzības efektivitātē (Stattin & Kerr, 2000; Keijsers & Laird, 2010).

Lai noskaidrotu, cik lielā mērā uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība prognozē attieksmi pret pornogrāfiju, tika veikta daudzfaktoru lineārā regresijas analīze. Tās rezultāti liecina, ka uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība kopumā neprognozē pusaudžu attieksmi pret pornogrāfiju. Tas nozīmē, ka šie faktori, vismaz konkrētajā izlasē, būtiski neietekmē, cik pozitīvi pusaudzis izturas un domā par pornogrāfiju.

Tāpat, analizējot otrā pētījuma jautājumu, cik lielā mērā attieksme pret pornogrāfiju, uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība prognozē pornogrāfijas patēriņu, arī tika secināts, ka nevienam no šiem prognozētājiem nav statistiski nozīmīgas ietekmes uz atkarīgo mainīgo. Kaut arī attieksmei pret pornogrāfiju novērojama neliela pozitīva tendence, tās prognozējošais spēks nepārsniedz statistiskās nozīmības sliekšni.

Lai gan literatūrā vienaudžu normas un sociālais spiediens bieži tiek minēti kā būtiski ietekmes faktori dažādās pusaudžu uzvedībās, tostarp mediju patēriņā (Brown et al., 2006; Vandebosch & Eggermont, 2013), šajā pētījumā netika novērota būtiska saistība starp uztverto vienaudžu spiedienu un pornogrāfijas patēriņu. Viena no iespējamām interpretācijām ir tāda, ka vēlīnās pusaudžu vecumposmā daļa jauniešu jau ir attīstījuši spēju kritiski izvērtēt vienaudžu ietekmi un nepakļauties tai automātiski. Spēja pretoties vienaudžu spiedienam var būt saistīta ar citiem psiholoģiskiem resursiem, piemēram, augstāku pašefektivitātes izjūtu, pašregulāciju un iekšējo vērtību sistēmas nostiprināšanos (Steinberg & Monahan, 2007). Tāpat iespējams, ka vienaudžu spiediens šajā jomā netiek uztverts tieši, jo pornogrāfijas

skatīšanās ir privāta un netiek atklāti verbalizēta, līdz ar to spiediens vairāk ir netiešs un saistīts ar sociāli pieņemtajiem priekšstatiem, nevis tiešu uzvedības mudināšanu.

Noslēdzošais pētījuma jautājums bija vērsts uz sociodemogrāfisko faktoru – dzimuma un vecuma – prognozējošo spēku. Soļu regresijas analīzes modelī vecums netika iekļauts, tam nesniedzot prognozējošu pienesumu, turpretim dzimums izrādījās nozīmīgākais pornogrāfijas patēriņa prognozētājs, kas ir saskaņā ar starptautiskiem datiem (Hardy et al., 2019; Milas et al., 2020).

Šī pētījuma rezultāti iezīmē pretrunas ar vairākiem teorētiskiem modeļiem. Piemēram, Plānotās uzvedības teorija (Ajzen, 1991) paredz, ka uzvedību ietekmē attieksme, subjektīvās normas un uztvertā kontrole. Šī modeļa ietvaros bija loģiski prognozēt, ka pusaudži ar pozitīvāku attieksmi pret pornogrāfiju un ar spēcīgāk uztvertu vienaudžu spiedienu biežāk patērēs šo saturu, savukārt vecāku pārraudzībai būtu aizsargfunkcija. Tomēr pētījuma rezultāti šādas sakarības neuzrādīja.

Iespējams, viens no iemesliem, kāpēc teorētiskās prognozes netika empīriski apstiprinātas ir mērījumu kontekstuālais nespecifiskums, proti, ne attieksmes, ne subjektīvo normu (piemēram, vienaudžu spiediena) mērs nebija tieši saistīts ar pornogrāfijas patēriņa uzvedību. Tā kā teorija pieprasa, lai šie komponenti būtu cieši sasaistīti ar konkrēto uzvedību, izmantoto instrumentu vispārīgums var būt ierobežojis spēju uztvert šo ietekmi.

Līdzīgi, Valkenburgas un Pītera (2013) diferencētās uzņēmības modelis uzsver dispozicionālos un sociālos faktorus kā nozīmīgus mediju lietošanas ietekmētājus. No šī skatupunkta būtu sagaidāma attieksmes, vienaudžu normu un ģimenes ietekme, tomēr arī šajā gadījumā rezultāti neatbilst teorētiskajiem pieņēmumiem.

Kopumā šie rezultāti varētu liecināt, ka pornogrāfijas patēriņu pusaudžu vidū ietekmē faktori, kas nav tieši saistīti ar vienaudžu spiedienu, attieksmi pret pornogrāfiju vai vecāku pārraudzību, vai arī šo mainīgo savstarpējās attiecības var būt sarežģītākas un netiešas, iespējams, mediētas vai moderētas ar citiem faktoriem, kuri šī pētījuma ietvaros netika analizēti.

Attīstības psiholoģijas skatījumā pusaudžu autonomijas pieaugums apgrūtina vecāku spēju efektīvi uzraudzīt bērna uzvedību (Collins, 1990; Dishion & McMahon, 1998), īpaši sensitīvos jautājumos, kurus jaunieši var apzināti slēpt (Petronio, 2002). Pieaugot vajadzībai pēc neatkarības, vecākiem kļūst grūtāk īstenot efektīvu pārraudzību (Dishion & McMahon,

1998), un kontrole lielā mērā ir atkarīga no bērna brīvprātīgas informācijas sniegšanas (Dietvorst et al., 2017).

Digitālās vides ietekmē vecāku tradicionālās pārraudzības iespējas vēl vairāk samazinās. Internets nodrošina augstu anonimitāti, pieejamību un bezmaksas saturu (Cooper, 1998), kas apgrūtina kontroles mehānismus un uzsver nepieciešamību pēc uzticībā balstītas komunikācijas. Tā kā tradicionālā pārraudzība šajā domēnā bieži vien zaudē efektivitāti, būtiska kļūst atvērtība un emocionālā tuvība (Keijsers & Poulin, 2013; Hawk et al., 2008).

Vēl viens būtisks aspekts ir seksuālās izglītības un pornogrāfijas pratības līmenis. Pornogrāfijas kontekstā pratība tiek izcelta kā nozīmīgs kritiskās domāšanas elements (Albury, 2014; Dawson et al., 2019). Latvijas kontekstā pētījumi liecina, ka seksuālā izglītība skolās ir nepilnīga un pedagogu kompetence šajā jautājumā ierobežota (Papardes zieds & SKDS, 2023), līdz ar to tā balstās uz vecāku atbildību un iniciatīvu. Tomēr daudzi vecāki šīs sarunas uzskata par neērtām (Stokenberga et al., 2018), kā rezultātā jaunieši var būt tendēti informāciju meklēt citviet, tostarp, pornogrāfijā.

Vecāku un skolu sadarbība seksuālās izglītības jautājumos var palīdzēt veidot veselīgākas attieksmes (Lindberg & Kantor, 2021). Seksuālās izglītības integrācija mācību programmās var mainīt arī normatīvos uzskatus, kas savukārt ietekmē kolektīvo uztveri par pieņemamu uzvedību.

Apkopojot šajā pētījumā iegūtos rezultātus un salīdzinot tos ar zinātnisko literatūru, iespējams secināt, ka pusaudžu pornogrāfijas patēriņu, visticamāk, vairāk ietekmē individuāli (dispozicionāli) un kontekstuāli faktori, piemēram, personīgā motivācija (Peter & Valkenburg, 2011), uzticēšanās līmenis attiecībās ar vecākiem (Keijsers & Poulin, 2013), digitālās uzraudzības un privātuma sajūta (Hawk et al., 2008) un medijpratība (Albury, 2014). Lai gan šie mainīgie šajā pētījumā netika iekļauti, literatūrā tie tiek atzīti par būtiskiem starpniekmainīgajiem (Valkenburg & Peter, 2013).

Šī pētījuma rezultāti parādīja, ka ne uztvertais vienaudžu spiediens, ne vecāku pārraudzība, ne attieksme pret pornogrāfiju nav statistiski nozīmīgi pornogrāfijas patēriņa prognozētāji vēlīnā pusaudžu vecumgrupā. Tas var norādīt uz attīstības posmam raksturīgu pāreju, kurā sociālo faktoru tiešā ietekme samazinās, un uzvedību lielākā mērā nosaka individuāli un psiholoģiski aspekti. Šie novērojumi uzsver nepieciešamību pāriet no kontroles uz kompetences pieeju – veicinot jauniešu pornogrāfijas pratību, kritisko domāšanu un atvērtu dialogu gan ģimenē, gan izglītības iestādēs.

Šādi secinājumi paplašina izpratni par digitālās seksualitātes veidošanās mehānismiem un izceļ nepieciešamību pēc turpmākiem daudzdimensionāliem pētījumiem, kas spēj niansētāk izskaidrot jauniešu uzvedību šajā kompleksajā un sensitīvajā jomā.

Tajā pašā laikā jāņem vērā vairāki ierobežojumi. Pie šī pētījuma ierobežojumiem jāpiemin pornogrāfijas patēriņa mērīšana, kas tika veikta ar vienas pašnovērtējuma vienības mēru. Šāda pieeja, lai arī izplatīta pētījumos par pusaudžiem (Martyniuk & Štulhofer, 2018; Maheux et al., 2021), ierobežo iespējas novērtēt mērījuma psihometriskās īpašības, piemēram, iekšējo uzticamību un saturisko dziļumu.

Šāds mērījums neļauj izvērtēt aspektus, piemēram, skatītā satura tipu, kontekstu vai motivāciju, kas var būt nozīmīgi faktori uzvedības un attieksmes skaidrojumā. Turklāt tas neļauj novērtēt iespējamo mērījuma kļūdu, kas samazina rezultātu precizitāti (Kohut & Štulhofer, 2018).

Tajā pašā laikā pētījumi rāda, ka šāds vienkāršots mērījums var būt efektīvs sensitīvu tēmu izpētē, īpaši ar jauniešiem. Piemēram, Martiņuks un Štulhofers (Martyniuk & Štulhofer, 2018) konstatēja, ka vienas vienības mērījums pietiekami precīzi atspoguļoja pornogrāfijas lietošanas biežumu un nebija saistīts ar negatīvu ietekmi uz seksuālajām attieksmēm. Līdzīgi arī Matkovičs ar kolēģiem (Matković et al., 2018) un Mahē ar kolēģiem (Maheux et al., 2021) izmantoja vienkāršu jautājumu un sasniedza uzticamus rezultātus, norādot, ka skaidri formulēts vienas vienības mērījums var būt pieņemams kompromiss starp datu kvalitāti un atklātības veicināšanu.

Lai uzlabotu mērījuma validitāti un padziļinātu izpratni par pusaudžu pornogrāfijas lietošanas raksturu, turpmākajos pētījumos būtu ieteicams izmantot daudzdimensionālus mērījumus, kas aptver pornogrāfijas skatīšanās saturu, biežumu, motivāciju un kontekstu, kā arī papildināt kvantitatīvos datus ar kvalitatīvām metodēm un paplašināt mainīgo loku (seksuālā orientācija, psiholoģiskā labklājība, medijpratība, pašregulācija). Būtu lietderīgi pētīt arī digitālās pārraudzības formas, kā arī uzticēšanās un attiecību kvalitātes nozīmi.

Turklāt jāņem vērā, ka pētījuma aptaujā par attieksmi pret pornogrāfiju tika izmantots termins “seksuāli atklāts saturs”, kas, lai gan tika definēts kā pornogrāfisks, var būt pakļauts semantiskai tolerancei — proti, atšķirīgai interpretācijai atkarībā no respondenta vecuma, pieredzes un vērtībām. Šāda terminoloģiskā izvēle, iespējams, veicināja lielāku atklātību, taču vienlaikus varēja mazināt mērījuma kontekstuālo precizitāti, vājinot sakarību ar teorētiskajiem konstruktiem, kas paredz specifisku uzvedības ietvaru.

Svarīgi atzīmēt, ka šajā maģistra darbā kopēja izlase ir 103 respondenti, kas, iespējams, pilnvērtīgi neatspoguļo plašākas populācijas rādītājus, limitējot rezultātu vispārināmību. Tāpat, sociāli sensitīvu tematu gadījumā dalībnieki var būt tendēti slēpt informāciju vai sniegt sociāli vēlamas atbildes. Turklāt iegūtie rezultāti var daļēji atspoguļot konkrētās izlases īpatnības. Līdz ar to turpmākajos pētījumos būtu ieteicams izmantot lielāku un daudzveidīgāku izlasi, kā arī paplašināt iekļauto mainīgo loku, lai padziļināti izprastu dažādos faktorus, kas ietekmē pusaudžu pornogrāfijas patēriņu.

SECINĀJUMI

Mūsdienu digitālajā vidē pornogrāfijas pieejamība pusaudžiem ir plaša, savukārt izpratne par tās iespējamo ietekmi bieži vien ir fragmentāra. Šī maģistra darba mērķis bija izpētīt, kā uztvertais vienaudžu normatīvais spiediens, attieksme pret pornogrāfiju un vecāku pārraudzība ir saistīti ar pusaudžu pornogrāfijas patēriņu jauniešiem vecumā no 16 līdz 19 gadiem.

Tika izvirzītas trīs hipotēzes, pieņemot, ka pornogrāfijas patēriņš pozitīvi korelē ar uztverto vienaudžu spiedienu, pornogrāfijas patēriņš pozitīvi korelē ar pozitīvu attieksmi pret pornogrāfiju un tas ir negatīvi saistīts ar vecāku pārraudzību. Papildus tika uzdoti trīs pētījuma jautājumi, lai noskaidrotu, vai uztvertais vienaudžu spiediens un vecāku pārraudzība prognozē attieksmi pret pornogrāfiju un tās patēriņu, kā arī kādu pienesumu sniedz dzimums un vecums. Lai pārbaudītu izvirzītās hipotēzes, tika izmantota Spīrmena korelācijas analīze, savukārt, lai atbildētu uz pētījuma jautājumiem, tika pielietota daudzfaktoru lineārā regresijas analīze, tostarp arī soļu regresijas metode.

Pētījuma rezultāti parādīja, ka ne uztvertais vienaudžu spiediens, ne vecāku pārraudzība, ne attieksme pret pornogrāfiju nav statistiski nozīmīgi pornogrāfijas patēriņa prognozētāji vēlīnās pusaudžu grupā. Šie rezultāti ir pretrunā ar teorētiskiem modeļiem, piemēram, Plānotās uzvedības teoriju (Ajzen, 1991), kas paredz, ka attieksme un subjektīvās normas būtiski ietekmē uzvedību. Viens no iespējamajiem skaidrojumiem ir tas, ka izmantotie mērījumi nebija pietiekami specifiski attiecībā uz pornogrāfijas patēriņu, kā to pieprasa šī teorija. Normas un attieksmes, kas nav tieši sasaistītas ar konkrēto uzvedību, var zaudēt savu prognozējošo spēku.

Tāpat tie izaicina arī Valkenburgas un Pītera (Valkenburg & Peter, 2013) diferencētās uzņēmības modeli, kurā liela nozīme piešķirta gan dispozicionāliem, gan sociālajiem ietekmētājiem. Iespējamo neatbilstību varētu skaidrot ar to, ka šajā pētījumā netika iekļauti vairāki būtiski dispozicionālie faktori, piemēram, personīgā motivācija, emocionālais stāvoklis vai medijpratība, kas modelī tiek uzskatīti par mediējošiem mainīgajiem. Tāpat izmantotie sociālie rādītāji var nebūt pietiekami kontekstuāli precīzi, lai pilnībā atklātu to ietekmi uz konkrēto uzvedību. Lai arī daudzas gaidītās sakarības netika empīriski apstiprinātas, no iegūtajiem datiem un identificētajām tendencēm var izdarīt vairākus nozīmīgus secinājumus.

Pirmkārt, rezultāti norāda, ka pusaudžu pornogrāfijas patēriņu, iespējams, vairāk ietekmē individuāli un kontekstuāli faktori, piemēram, dzimums, personīgā motivācija, psiholoģiskā labklājība, medijpratība un attiecību kvalitāte ģimenē. Dzimums izrādījās vienīgais statistiski nozīmīgais pornogrāfijas patēriņa prognozētājs, atklājot, ka puīši šo saturu patērē biežāk. Tas saskan ar starptautiskiem pētījumiem, tomēr uzsver arī vajadzību pēc dzimumspecifiskas pieejas izglītībā un prevencijā.

Otrkārt, pētījuma rezultāti iezīmē pāreju no ārējas kontroles uz iekšēju izpratni. Vecāku formālā pārraudzība neizrādījās būtisks faktors, tomēr literatūra un teorija uzsver, ka attiecību kvalitātei un uzticībai ir liela nozīme. Efektīva vecāku un bērnu komunikācija nav balstīta uz aizliegumiem, bet gan uz uzticēšanos un atklātu sarunu par sarežģītām tēmām. Tāpēc svarīgi ir nevis centieni bloķēt piekļuvi, bet veidot vidi, kurā pusaudzis jūtas droši runāt par redzēto un saņemt saprotošu atbildi. Kā uzsver Deivis un kolēģi (Davis et al., 2019), šāda vide spēj efektīvāk mazināt problemātiskas mediju ietekmes.

Treškārt, rezultāti vēlreiz apliecina nepieciešamību attīstīt pornogrāfijas pratību – spēju kritiski izvērtēt pornogrāfijas saturu, izprast tā nereālistiskās iezīmes un potenciālo ietekmi uz priekšstatiem par seksualitāti. Mūsdienu realitātē ignorēt pornogrāfijas esamību jauniešu dzīvē nav iespējams, īpaši, ņemot vērā tās plašo pieejamību un skatīšanās privāto dabu. Tāpēc tā vietā, lai aizliegtu vai nosodītu, ieteicams jauniešus mācīt analizēt un reflektēt. Izglītības un veselības jomas speciālisti rekomendē integrēt pornogrāfijas kritisku analīzi seksuālās izglītības programmās (Owens et al., 2012; Rothman et al., 2018), lai veicinātu izpratni par to, ko pornogrāfija attēlo un kā tā var ietekmēt priekšstatus par reālām attiecībām.

Ceturtkārt, pētījuma ietvaros tika atklāta statistiski nozīmīga negatīva korelācija starp uztverto vienaudžu spiedienu un vecāku informētību, kas var norādīt uz netiešu aizsargmehānismu – lielāka vecāku iesaiste un informētība var mazināt vienaudžu ietekmi. Šis novērojums saskan ar teorētiskajiem pieņēmumiem par informācijas atklāšanas nozīmi (Stattin & Kerr, 2000).

Lai arī statistiski nozīmīga saistība starp uztverto vienaudžu spiedienu un pornogrāfijas patēriņu netika konstatēta, iespējams, daļa jauniešu šajā attīstības posmā jau spēj kritiski izvērtēt sociālās ietekmes un pretoties tām, īpaši situācijās, kurās uzvedība nav sociāli novērojama. Šis aspekts atklāj, ka pusaudžu attiecības ar vienaudžu normām nav viennozīmīgas – ne tikai spiediena stiprums, bet arī individualizētā spēja tam pretoties var būt būtisks ietekmējošais faktors. Nākotnes pētījumos būtu lietderīgi iekļaut arī mērījumus, kas

tieši vērtē spēju pretoties vienaudžu ietekmei, jo šis psiholoģiskais resurss var palīdzēt izskaidrot dažādas uzvedības izvēles vēlinajā pusaudžu vecumā.

Visbeidzot, apsverot pētījuma ierobežojumus, piemēram, nelielu, nereprezentatīvu izlasi, vienas vienības patēriņa mērījumu, būtu lietderīgi turpmākajos pētījumos iekļaut plašāku mainīgo loku (piemēram, seksualitātes izpētes motīvus, mediju lietošanas paradumus, emocionālo stāvokli) un izmantot gan kvantitatīvas, gan kvalitatīvas metodes. Tas sniegtu iespēju padziļināti izprast jauniešu uzvedību saistībā ar pornogrāfijas patēriņu un virzīties izstrādāt efektīvas, uz pierādījumiem balstītas izglītības un prevencijas programmas.

PATEICĪBAS

Vēlos izteikt pateicību sava maģistra darba vadītājai Ievai Stokenbergai par profesionālu atbalstu, vērtīgiem ieteikumiem un ieinteresētu sadarbību visa studiju procesa laikā, sākot no kursa darba izstrādes. Tāpat izsaku pateicību psiholoģijas maģistra studiju programmas vadītājai Laurai Pirsko par ieguldījumu un rūpēm, nodrošinot veiksmīgu un pozitīvu studiju pieredzi.

Pateicos arī kursabiedriem par atsaucību, kolēģialitāti un draudzīgu kopābūšanu studiju gados.

Visdziļāko pateicību izsaku savai ģimenei un tuviniekiem par ticību, iedrošinājumu, atbalstu un klātbūtni manā akadēmiskajā ceļā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, personality, and behavior*. Open University Press. Pieejams https://www.researchgate.net/publication/263228532_Atitudes_Personality_and_Behavi or
- Albury, K. (2014). Porn and sex education, porn as sex education. *Porn Studies*, 1, 172–181. <https://doi.org/10.1080/23268743.2013.863654>
- Alexandraki, K., Stavropoulos, V., Anderson, E., Latifi, M. Q., & Gomez, R. (2018). Adolescent Pornography Use: A Systematic Literature Review of Research Trends 2000-2017. *Current Psychiatry Reviews*, 14(1), 47–58. <https://doi.org/10.2174/2211556007666180606073617>
- American Psychological Association. (2023). *APA Dictionary of Psychology*. Dictionary.apa.org. <https://dictionary.apa.org/sexual-socialization>
- Ashton, S., McDonald, K., & Kirkman, M. (2019). What does “pornography” mean in the digital age? Revisiting a definition for social science researchers. *Porn Studies*, 6(2), 144–168. <https://doi.org/10.1080/23268743.2018.1544096>
- Austin, E. W., Hust, S. J. T., & Kistler, M. E. (2009). Powerful media tools: Arming parents with strategies to affect children's interactions with commercial interests. In T. J. Socha & G. H. Stamp (Eds.), *Parents and children communicating with society: Managing relationships outside of home* (pp. 215–240). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Barkley, R. A. (1997). Behavioral Inhibition, Sustained Attention, and Executive Functions: Constructing a Unifying Theory of ADHD. *Psychological Bulletin*, 121(1), 65–94. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.121.1.65>
- Bell, N. J., & Baron, E. K. (2015). Resistance to peer influence during adolescence: Proposing a sociocultural-developmental framework. *New Ideas in Psychology*, 39, 53–62. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2015.07.005>
- Blakemore, S.-J., & Mills, K. L. (2014). Is Adolescence a Sensitive Period for Sociocultural Processing? *Annual Review of Psychology*, 65(1), 187–207. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115202>
- Bleakley, A., Hennessy, M., & Fishbein, M. (2011). A model of adolescents’ seeking of sexual content in their media choices. *Journal of Sex Research*, 48, 309–315. <https://doi.org/10.1080/00224499.2010.497985>

- Blum, R. W., Mmari, K., & Moreau, C. (2017). It Begins at 10: How Gender Expectations Shape Early Adolescence Around the World. *Journal of Adolescent Health, 61*(4), S3–S4. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.07.009>
- Boniell-Nissim, M., Efrati, Y., & Dolev-Cohen, M. (2019). Parental Mediation Regarding Children’s Pornography Exposure: The Role of Parenting Style, Protection Motivation and Gender. *The Journal of Sex Research, 57*(1), 42–51. <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1590795>
- Böthe, B., Vaillancourt-Morel, M.-P., Dion, J., Štulhofer, A., & Bergeron, S. (2021). Validity and reliability of the short version of the Problematic Pornography Consumption Scale (PPCS-6-A) in adolescents. *Psychology of Addictive Behaviors, 35*(4), 486–500. <https://doi.org/10.1037/adb0000722>
- Brechwald, W. A., & Prinstein, M. J. (2011). Beyond Homophily: A Decade of Advances in Understanding Peer Influence Processes. *Journal of Research on Adolescence, 21*(1), 166–179. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00721.x>
- Brown, J. A., & Wisco, J. J. (2019). The components of the adolescent brain and its unique sensitivity to sexually explicit material. *Journal of Adolescence, 72*, 10–13. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.01.006>
- Brown, J. D., Halpern, C. T., & L’Engle, K. L. (2006). Mass media as a sexual super peer for early maturing girls. *Journal of Adolescent Health, 36*(5), 420–427. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2004.06.003>
- Casey, B. J., Duhoux, S., & Cohen, M. M. (2010). Adolescence: What Do Transmission, Transition, and Translation Have to Do with It? *Neuron, 67*(5), 749–760. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2010.08.033>
- Cialdini, R. B., Reno, R. R., & Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*(6), 1015–1026. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.6.1015>
- Collins, W. A. (1990). Parent-child relationships in the transition to adolescence: Continuity and change in interaction, affect, and cognition. In R. Montemayor, G. R. Adams, & T. P. Gullotta (Eds.), *From childhood to adolescence: A transitional period?* (pp. 85–106). Sage Publications, Inc.
- Cooper, A. (1998). Sexuality and the Internet: Surfing into the New Millennium. *CyberPsychology & Behavior, 1*(2), 187–193. <https://doi.org/10.1089/cpb.1998.1.187>

- Corcoran, E., Gabrielli, J., Wisniewski, P., Little, T. D., & Doty, J. (2022). A Measurement Model of Media Parenting: Differences Across Parent and Child Reports and Youth Age and Sex. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*.
<https://doi.org/10.1007/s10862-022-09962-y>
- Coyne, S. M., Ward, L. M., Kroff, S. L., Davis, E. J., Holmgren, H. G., Jensen, A. C., Erickson, S. E., & Essig, L. W. (2019). Contributions of Mainstream Sexual Media Exposure to Sexual Attitudes, Perceived Peer Norms, and Sexual Behavior: A MetaAnalysis. *Journal of Adolescent Health*, 64(4), 430–436.
<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2018.11.016>
- Davis, A. C., Wright, C., Curtis, M., Hellard, M. E., Lim, M. S. C., & Temple-Smith, M. J. (2019). “Not my child”: parenting, pornography, and views on education. *Journal of Family Studies*, 27(4), 573–588. <https://doi.org/10.1080/13229400.2019.1657929>
- Dawson, K., Nic Gabhainn, S., & MacNeela, P. (2019). Toward a Model of Porn Literacy: Core Concepts, Rationales, and Approaches. *The Journal of Sex Research*, 57(1), 1–15.
<https://doi.org/10.1080/00224499.2018.1556238>
- Dietvorst, E., Hiemstra, M., Hillegers, M. H. J., & Keijsers, L. (2017). Adolescent Perceptions of Parental Privacy Invasion and Adolescent Secrecy: An Illustration of Simpson’s Paradox. *Child Development*, 89(6), 2081–2090.
<https://doi.org/10.1111/cdev.13002>
- Dishion, T. J., & McMahon, R. J. (1998). Parental Monitoring and the Prevention of Child and Adolescent Problem Behavior: A Conceptual and Empirical Formulation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 1(1), 61–75.
<https://doi.org/10.1023/a:1021800432380>
- Döring, N. M. (2009). The Internet’s impact on sexuality: A critical review of 15 years of research. *Computers in Human Behavior*, 25(5), 1089–1101.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.04.003>
- eSafety Commissioner. (2023). *Accidental, unsolicited and in-your-face: The impact of online pornography on young people*. Australian Government. Pieejams
<https://www.esafety.gov.au/sites/default/files/2023-08/Accidental-unsolicited-and-in-your-face.pdf#:~:text=Pornography%20is%20often%20very%20personal%2C,%28Straight%20man%2C%2016>

- Everri, M., Mancini, T., & Fruggeri, L. (2014). Family Functioning, Parental Monitoring and Adolescent Familiar Responsibility in Middle and Late Adolescence. *Journal of Child and Family Studies*, 24(10), 3058–3066. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-0109-z>
- Fisher, W. A., & Barak, A. (2001). Internet pornography: A social psychological perspective on Internet sexuality. *Journal of Sex Research*, 38(4), 312–323. <https://doi.org/10.1080/00224490109552102>
- Gagnon, J. H., & Simon, W. (1973). *Sexual conduct: The social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine.
- Gardner, M., & Steinberg, L. (2005). Peer Influence on Risk Taking, Risk Preference, and Risky Decision Making in Adolescence and Adulthood: An Experimental Study. *Developmental Psychology*, 41(4), 625–635. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.4.625>
- Grigoropoulos, I. (2022). Normative Pressure Affects Attitudes Toward Pornography. *Sexuality & Culture*. <https://doi.org/10.1007/s12119-022-10036-0>
- Hackett, S., Holmes, D., & Branigan, P. (2019). Harmful sexual behaviour framework: An evidence-informed operational framework for children and young people displaying harmful sexual behaviours (2nd ed.), NSPCC. Pieejams <https://durham-repository.worktribe.com/output/1606288/>
- Hägström-Nordin, E., Tydén, T., Hanson, U., & Larsson, M. (2009). Experiences of and attitudes towards pornography among a group of Swedish high school students. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 14(4), 277–284. <https://doi.org/10.1080/13625180903028171>
- Hald, G. M., Seaman, C., & Linz, D. (2014). Sexuality and pornography. *APA Handbook of Sexuality and Psychology, Vol. 2: Contextual Approaches.*, 2, 3–35. <https://doi.org/10.1037/14194-001>
- Mubasshera, H. (2024). Pornography usage during adolescence: Does it lead to risky sexual behavior? *Health Economics*, 33(8). <https://doi.org/10.1002/hec.4825>
- Hardy, S. A., Hurst, J. L., Price, J., & Denton, M. L. (2019). The socialization of attitudes about sex and their role in adolescent pornography use. *Journal of Adolescence*, 72, 70–82. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.02.007>
- Hawk, S. T., Hale, W. W., Raaijmakers, Q. A. W., & Meeus, W. (2008). Adolescents' Perceptions of Privacy Invasion in Reaction to Parental Solicitation and Control. *The*

- Journal of Early Adolescence*, 28(4), 583–608.
<https://doi.org/10.1177/0272431608317611>
- Jessor, R. (2001). Problem-Behavior Theory. *Risikoverhaltensweisen Jugendlicher*, 61–78.
https://doi.org/10.1007/978-3-663-11310-2_3
- Kar, S. K., Choudhury, A., & Singh, A. P. (2015). Understanding Normal Development of Adolescent Sexuality: A Bumpy Ride. *Journal of Human Reproductive Sciences*, 8(2), 70. <https://doi.org/10.4103/0974-1208.158594>
- Keijsers, L. (2015). Parental monitoring and adolescent problem behaviors. *International Journal of Behavioral Development*, 40(3), 271–281.
<https://doi.org/10.1177/0165025415592515>
- Keijsers, L., & Laird, R. D. (2010). Introduction to special issue. Careful conversations: Adolescents managing their parents' access to information. *Journal of Adolescence*, 33(2), 255–259. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.10.009>
- Keijsers, L., & Poulin, F. (2013). Developmental changes in parent–child communication throughout adolescence. *Developmental Psychology*, 49(12), 2301–2308.
<https://doi.org/10.1037/a0032217>
- Kerr, M & Stattin, H. (2000). What Parents Know, How They Know It, and Several Forms of Adolescent Adjustment : Further Support for a Reinterpretation of Monitoring. *Developmental Psychology*, 36, 366-380
- Koletić, G. (2017). Longitudinal associations between the use of sexually explicit material and adolescents' attitudes and behaviors: A narrative review of studies. *Journal of Adolescence*, 57, 119–133. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.04.006>
- Kumar, P., Patel, V. K., Bhatt, R. B., Vasavada, D. A., Sangma, R. D., & Tiwari, D. S. (2021). Prevalence of Problematic Pornography Use and Attitude Toward Pornography Among the Undergraduate Medical Students. *Journal of Psychosexual Health*, 3(1), 29–36. <https://doi.org/10.1177/2631831821989677>
- Latvijas Vēstnesis. (2019). Pornogrāfijas ierobežošanas likums. LIKUMI.LV.
<https://likumi.lv/ta/id/157638-pornografijas-ierobezosanas-likums>
- Lindberg, L. D., & Kantor, L. M. (2021). Adolescents' Receipt of Sex Education in a Nationally Representative Sample, 2011–2019. *Journal of Adolescent Health*, 70(2).
<https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2021.08.027>
- Maes, C., & Vandenbosch, L. (2022). Adolescents' Use of Sexually Explicit Internet Material Over the Course of 2019–2020 in the Context of the COVID-19 Pandemic: A Three-

wave Panel Study. *Archives of Sexual Behavior*. <https://doi.org/10.1007/s10508-021-02122-5>

Maheux, A. J., Roberts, S. R., Evans, R., Widman, L., & Choukas-Bradley, S. (2021).

Associations between adolescents' pornography consumption and self-objectification, body comparison, and body shame. *Body Image*, 37, 89–93.

<https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.01.014>

Massey, K., Burns, J., & Franz, A. (2020). Young People, Sexuality and the Age of

Pornography. *Sexuality & Culture*. <https://doi.org/10.1007/s12119-020-09771-z>

Matković, T., Cohen, N., & Štulhofer, A. (2018). The Use of Sexually Explicit Material and

Its Relationship to Adolescent Sexual Activity. *Journal of Adolescent Health*, 62(5),

563–569. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.11.305>

Mattebo, M., Larsson, M., Tydén, T., Olsson, T., & Häggström-Nordin, E. (2012). Hercules

and Barbie? Reflections on the influence of pornography and its spread in the media and society in groups of adolescents in Sweden. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 17(1), 40–49.

<https://doi.org/10.3109/13625187.2011.617853>

McCoy, S. S., Dimler, L. M., Samuels, D. V., & Natsuaki, M. N. (2017). Adolescent

Susceptibility to Deviant Peer Pressure: Does Gender Matter? *Adolescent Research*

Review, 4(1), 59–71. <https://doi.org/10.1007/s40894-017-0071-2>

Meeus, A., Beyens, I., Geusens, F., Sodermans, A. K., & Beullens, K. (2018). Managing

Positive and Negative Media Effects Among Adolescents: Parental Mediation

Matters—But not Always. *Journal of Family Communication*, 18(4), 270–285.

<https://doi.org/10.1080/15267431.2018.1487443>

Meeus, W. (2016). Adolescent psychosocial development: A review of longitudinal models

and research. *Developmental Psychology*, 52(12), 1969–1993.

<https://doi.org/10.1037/dev0000243>

Merrin, G. J., Davis, J. P., Berry, D., & Espelage, D. L. (2019). Developmental changes in

deviant and violent behaviors from early to late adolescence: Associations with parental monitoring and peer deviance. *Psychology of Violence*, 9(2), 196–208.

<https://doi.org/10.1037/vio0000207>

Milas, G., Wright, P., & Štulhofer, A. (2020). Longitudinal Assessment of the Association

Between Pornography Use and Sexual Satisfaction in Adolescence. *The Journal of Sex*

Research, 57(1), 16–28. <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1607817>

- Nieh, H.-P., Chang, L.-Y., Chang, H.-Y., Chiang, T.-L., & Yen, L.-L. (2019). Pubertal Timing, Parenting Style, and Trajectories of Pornography Use in Adolescence: Peer Pornography Use as the Mediator. *The Journal of Sex Research*, 57(1), 29–41. <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1623163>
- Noll, L. K., Harsey, S. J., & Freyd, J. J. (2022). Assessment of attitudes toward internet pornography in emerging adults using the Internet Pornography Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 131, 107231. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107231>
- Owens, E. W., Behun, R. J., Manning, J. C., & Reid, R. C. (2012). The Impact of Internet Pornography on Adolescents: A Review of the Research. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 19(1-2), 99–122. <https://doi.org/10.1080/10720162.2012.660431>
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M., Kroff, S. L., & Memmott-Elison, M. K. (2017). The Protective Role of Parental Media Monitoring Style from Early to Late Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(2), 445–459. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0722-4>
- Papardes zieds, SKDS (2023). Padziļināto interviju pētījums “Jauniešu un pusaudžu Seksuālā un reproduktīvā izglītība, vispārizglītojošo skolu pedagogu pašvērtējums”. Pieejams <https://papardeszieds.lv/wpcontent/uploads/2023/09/Jauniesu-un-pusaudzu-Seksuala-un-reproduktiva-izglitiba-visparizglitojoso-skolupedagogu-pasvertejums.pdf>
- Paton, A. & Bromfield, L. (2022). Continuum for understanding harmful sexual Behaviours. Australian Centre for Child Protection, University of South Australia. Pieejams <https://www.unisa.edu.au/siteassets/research/accp/paton-bromfield-may-2022-hsb-continuum.pdf>
- Paulus, F. W., Nouri, F., Ohmann, S., Möhler, E., & Popow, C. (2024). The impact of Internet pornography on children and adolescents: A systematic review. *L'Encéphale*. <https://doi.org/10.1016/j.encep.2023.12.004>
- Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2010). Adolescents' Use of Sexually Explicit Internet Material and Sexual Uncertainty: The Role of Involvement and Gender. *Communication Monographs*, 77(3), 357–375. <https://doi.org/10.1080/03637751.2010.498791>
- Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2016). Adolescents and Pornography: a Review of 20 Years of Research. *The Journal of Sex Research*, 53(4-5), 509–531. <https://doi.org/10.1080/00224499.2016.1143441>

- Petronio, S. (2002). *Boundaries of privacy: Dialectics of disclosure*. Albany, NY: State University of New York Press. (SUNY Series in Communication Studies). Pieejams https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780791487853_A40633703/preview-9780791487853_A40633703.pdf
- Pirrone, D., Zondervan-Zwijenburg, M., Reitz, E., van den Eijnden, R. J. J. M., & ter Bogt, T. F. M. (2021). Pornography Use Profiles and the Emergence of Sexual Behaviors in Adolescence. *Archives of Sexual Behavior*. <https://doi.org/10.1007/s10508-021-02140-3>
- Przybylski, A. K., & Nash, V. (2017). Internet Filtering Technology and Aversive Online Experiences in Adolescents. *The Journal of Pediatrics*, 184, 215-219.e1. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2017.01.063>
- Rasmussen, E. E., Ortiz, R. R., & White, S. R. (2015). Emerging Adults' Responses to Active Mediation of Pornography During Adolescence. *Journal of Children and Media*, 9(2), 160–176. <https://doi.org/10.1080/17482798.2014.997769>
- Rasmussen, E. E., Rhodes, N., Ortiz, R. R., & White, S. R. (2016). The Relation Between Norm Accessibility, Pornography Use, and Parental Mediation Among Emerging Adults. *Media Psychology*, 19(3), 431–454. <https://doi.org/10.1080/15213269.2015.1054944>
- Rasmussen, K. R., & Bierman, A. (2018). Risk or release? Pornography use trajectories and the accumulation of sexual partners. *Social Currents*, 5(6), 566–582
- Rodríguez-Meirinhos, A., Vansteenkiste, M., Soenens, B., Oliva, A., Brenning, K., & Antolín-Suárez, L. (2019). When is Parental Monitoring Effective? A Person-centered Analysis of the Role of Autonomy-supportive and Psychologically Controlling Parenting in Referred and Non-referred Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(1), 352–368. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01151-7>
- Rothman, E. F., Beckmeyer, J. J., Herbenick, D., Fu, T.-C., Dodge, B., & Fortenberry, J. D. (2021). The Prevalence of Using Pornography for Information About How to Have Sex: Findings from a Nationally Representative Survey of U.S. Adolescents and Young Adults. *Archives of Sexual Behavior*, 50(2), 629–646. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01877-7>
- Russell, D. H., Trew, S., Smith, R., Higgins, D. J., & Walsh, K. (2025). Primary prevention of harmful sexual behaviors by children and young people: A systematic review and narrative synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 81, 102022. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2024.102022>

- Saini, S., Singh, S. (2016). *Peer Pressure Scale-Revised*. Hisar, India: Indian Association of Health, Research and Welfare. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.10861.79842>
- SKDS, Centrs Dardedze (2022). Attiecības ģimenē un pieredze saistībā ar kaitējošu seksuālu uzvedību bērnu vidū: 18–25 gadus vecu jauniešu aptauja. Pieejams https://centrsdardedze.lv/wpcontent/uploads/2022/11/SKDS_Dardedze_ataskaite_17_06_2022.pdf
- Somerville, L. H. (2013). The Teenage Brain: Sensitivity to Social Evaluation. *Current Directions in Psychological Science*, 22(2), 121–127. <https://doi.org/10.1177/0963721413476512>
- Stattin, H., & Kerr, M. (2000). Parental Monitoring: A Reinterpretation. *Child Development*, 71(4), 1072–1085. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00210>
- Steinberg, L., & Monahan, K. C. (2007). Age Differences in Resistance to Peer Influence. *Developmental Psychology*, 43(6), 1531–1543. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.6.1531>
- Stokenberga, I., Ķīvīte, A., Ķelle, I. (2018) To Educate or to Be Educate? Parents' Attitude and Knowledge toward Sex Education in Latvia. 7th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society, Health, Welfare": Contemporary Social Dynamics and Welfare: Urban and Rural Development Perspectives, Rīga, Rīga Stradiņš University, 10-12 October 2018.
- Tomić, I., Burić, J., & Štulhofer, A. (2017). Associations Between Croatian Adolescents' Use of Sexually Explicit Material and Sexual Behavior: Does Parental Monitoring Play a Role? *Archives of Sexual Behavior*, 47(6), 1881–1893. <https://doi.org/10.1007/s10508-017-1097-z>
- UNESCO. (2018). *International Technical Guidance on Sexuality Education: An Evidence-informed Approach*. Unesco.org. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770>
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2013). The Differential Susceptibility to Media Effects Model. *Journal of Communication*, 63(2), 221–243. <https://doi.org/10.1111/jcom.12024>
- Vanden Abeele, M., Campbell, S. W., Eggermont, S., & Roe, K. (2014). Sexting, Mobile Porn Use, and Peer Group Dynamics: Boys' and Girls' Self-Perceived Popularity, Need for Popularity, and Perceived Peer Pressure. *Media Psychology*, 17(1), 6–33. <https://doi.org/10.1080/15213269.2013.801725>

- Vandenbosch, L., & Eggermont, S. (2013). Sexually Explicit Websites and Sexual Initiation: Reciprocal Relationships and the Moderating Role of Pubertal Status. *Journal of Research on Adolescence*, 23(4), 621–634. <https://doi.org/10.1111/jora.12008>
- Vandenbosch, L., & van Oosten, J. M. F. (2017). The Relationship Between Online Pornography and the Sexual Objectification of Women: The Attenuating Role of Porn Literacy Education. *Journal of Communication*, 67(6), 1015–1036. <https://doi.org/10.1111/jcom.12341>
- Vertongen, R., van Ommen, C., & Chamberlain, K. (2022). Adolescent Dilemmas About Viewing Pornography and Their Efforts to Resolve Them. *Journal of Adolescent Research*, 074355842211333. <https://doi.org/10.1177/07435584221133307>
- Wang, Stanton, Deveaux, Li, & Lunn. (2015). Dynamic Relationships Between Parental Monitoring, Peer Risk Involvement and Sexual Risk Behavior Among Bahamian Mid-Adolescents. *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 41(2), 89. <https://doi.org/10.1363/4108915>
- Weber, M., Quiring, O., & Daschmann, G. (2012). Peers, Parents and Pornography: Exploring Adolescents' Exposure to Sexually Explicit Material and Its Developmental Correlates. *Sexuality & Culture*, 16(4), 408–427. <https://doi.org/10.1007/s12119-012-9132-7>
- Whatley, M. A., & Brock, A. M. (2019). Development of the Attitudes toward Pornography Scale. *Open Access Journal of Addiction and Psychology*, 1(4). <https://doi.org/10.33552/oajap.2019.01.000517>
- Widman, L., Choukas-Bradley, S., Helms, S. W., & Prinstein, M. J. (2016). Adolescent Susceptibility to Peer Influence in Sexual Situations. *Journal of Adolescent Health*, 58(3), 323–329. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2015.10.253>
- Wright, P. J. (2014). Pornography and the Sexual Socialization of Children: Current Knowledge and a Theoretical Future. *Journal of Children and Media*, 8(3), 305–312. <https://doi.org/10.1080/17482798.2014.923606>
- Wright, P. J. (2018). Pornography and Sexual Behavior: Do Sexual Attitudes Mediate or Confound? *Communication Research*, 47(3), 009365021879636. <https://doi.org/10.1177/0093650218796363>
- Wright, P. J., & Štulhofer, A. (2019). Adolescent pornography use and the dynamics of perceived pornography realism: Does seeing more make it more realistic? *Computers in Human Behavior*, 95, 37–47. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.01.024>

- Wright, P. J., Herbenick, D., Paul, B., & Tokunaga, R. S. (2022). U.S. Parents Underestimate Their Children's Pornography Use and Learning. *Archives of Sexual Behavior*, 52. <https://doi.org/10.1007/s10508-022-02449-7>
- Wright, P. J., Tokunaga, R. S., & Kraus, A. (2016). Consumption of Pornography, Perceived Peer Norms, and Condomless Sex. *Health Communication*, 31(8), 954–963. <https://doi.org/10.1080/10410236.2015.1022936>
- Ybarra, M. L., Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Wolak, J. (2009). Associations between blocking, monitoring, and filtering software on the home computer and youth-reported unwanted exposure to sexual material online. *Child Abuse & Neglect*, 33(12), 857–869. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.09.015>
- Young, H. P. (2015). The Evolution of Social Norms. *Annual Review of Economics*, 7(1), 359–387. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080614-115322>
- Yu, C., Kågesten, A. E., De Meyer, S., Moreau, C., van Reeuwijk, M., & Lou, C. (2021). Pornography Use and Perceived Gender Norms Among Young Adolescents in Urban Poor Environments: A Cross-site Study. *Journal of Adolescent Health*, 69(1), S31–S38. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2021.03.008>
- Zulkifly, M. A., Wahab, S., Azmi, A. D., Awang, S. R., Mustaffa, N., Ibrahim, N., & Kadir, N. B. A. (2022). Psychometric Properties of the Malay Version of Peer Pressure Scale Questionnaire-Revised. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*, 18(1), 29–35. <https://doi.org/10.1177/09731342221096501>

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS: TABULA AR PORNOGRĀFIJAS PATĒRIŅA
APRAKSTOŠIEM STATISTIKAS RĀDĪTĀJIEM PĒC DZIMUMA

Pornogrāfijas patēriņa aprakstošās statistikas rādītāji vīriešiem un sievietēm

Mainīgais lielums	Vīrieši (n = 47)			Sievietes (n = 56)		
	M	SD	Mdn	M	SD	Mdn
Pornogrāfijas patēriņš	3,89	2,08	4,00	2,80	1,73	2,00

*p<0,05